

בס"ד, תשפ"ב

הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד מציג:

תכנית פר"ח

(פדגוגיה רב-תחומית/רב-חוויתית)

עולים קומה ב'לב לדעת'

אל: המחנכים להיסטוריה בחמ"ד
מאת: בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

שלום רב!

אני מתכבדת להציג בפניכם את הערכה למורה המיועדת להוראה ולמידה של תכנית פר"ח המשולבת בלימודי היסטוריה בחמ"ד.

החל משנה"ל תש"ף אנו משלבים בלימודי היסטוריה בחמ"ד את תכנית פר"ח. בתכנית זו עובר מוקד הלמידה מהחומר ההיסטוריוגרפי המקובל ומהישענות על המורה כמקור הידע אל יצירות בתחום השירה והמדיום הקולנועי. מקריאה או צפייה בטקסטים אלו ומניתוחם ירכשו התלמידים את בסיס הידע הנדרש בנושאים שנבחרו. תפיסה זו מקדמת גם את ההזדהות הרגשית של התלמידים עם חומרי הלימוד השונים, מקדמת את החוויה, העניין והסקרנות וכמובן מאפשרת סקירה והכרות עם הידע ההיסטורי הנדרש בצורה מיטבית ומקורית. במסגרת שתי הפעילות הראשונות של התכנית, נבחרו ארבעה נושאים מתוך תכנית הלימודים בהיסטוריה חמ"ד: הפועל המזרחי, מלחמת העצמאות שלב א', העלייה מברית המועצות בשנות ה-70 והעלייה מאתיופיה. ערכה זו כוללת את רציונל התכנית ומטרותיה, מערכי שיעור מפורטים (כולל הצעות לדפי-עבודה ועוד).

בכל נושא צוין מספר השיעורים המומלצים להוראת הנושא. צוות ההדרכה ואני עומדים לרשותכם בכל שאלה.

להלן קישור למצגת בנושא: [מצגת - הפועל המזרחי](#)

t

בהצלחה רבה!

בלהה

תוכן העניינים:

רציונל ומטרות – עמ' 2

הפועל המזרחי – עמ' 3-27

מלחמת העצמאות שלב א' (כולל שאלות לדוגמא) – עמ' 28-51

העלייה מברית-המועצות בשנות ה-70 - עמ' 52-67

העלייה מאתיופיה – עמ' 67-82

רציונל

הרציונל של תכנית פרי"ח מתבסס על **שתי הנחות יסוד**.

הנחת היסוד הראשונה היא מתחום הדעת של המחקר ההיסטורי בין-ימינו ולפיה, הכרת העבר אינה מתבססת רק על מקורות היסטוריוגרפים המקובלים בדרך-כלל במחקר ההיסטורי, אלא גם על יצירות ספרותיות ואומנותיות המשקפות את רוח התקופה ואת הפרשנות הניתנת לאירועים ההיסטוריים ומהוות מקורות היסטוריים לכל דבר וענין.

הנחת היסוד השנייה מגיעה מתחום הפדגוגיה החדשה 'לב לדעת' הרואה בחוויה, בשימוש באינטליגנציות מסוגים שונים, וביכולת ליצור הזדהות, הפנמה והכלה, יסוד מרכזי בהוראה המקרב את התלמידים לחומרי הלימוד לגווייהם ומביא להפנמה טובה יותר של החומר הנלמד.

מטרות תכנית פרי"ח:

1. למידה מתוך חוויה
2. פיתוח אחריותם של התלמידים על הלמידה
3. התלמידים פעילים ויוצרים
4. למידה המייצרת חיבור אישי ורגשי ומביאה להפנמה מיטבית של החומר הנלמד
5. מתן אפשרות למורה לנהל דיוני עומק משמעותיים ורלוונטיים בכיתה
6. היכרות עם מגוון טקסטים מסוגים שונים העוסקים בנושא הנלמד
7. הכרת טקסטים ספרותיים וקולנועיים הנחשבים לנכסי צאן ברזל בתרבות הישראלית

הנושא: הפועל המזרחי

יחידת-ההוראה לא עברה עריכה לשונית והיא מיועדת לצרכים פנימיים בלבד.
אין לעשות כל שימוש מסחרי בתכני מסמך זה ללא קבלת אישור בכתב מהמפמ"ר בלהה גליקסברג.

להלן קישור לערכת פר"ח לתלמידים – לשימושכם: [ערכת פר"ח לתלמידים](#)

חוליה ראשונה: היישוב היהודי בארץ בתקופת הקמת הפועל המזרחי

רקע:

עם סיום מלחמת העולם הראשונה ותחילת המנדט הבריטי על ארץ ישראל, החל גל חדש של עולים שנקרא - עליה שלישית ("עליית החלוצים") - 1919-1923.

לפניך ציר זמן. שבץ את האירועים שהוזכרו על ציר הזמן:

כבר בתנ"ך מופיע המושג "חלוץ".

"וְעָבַר לָכֶם כָּל חִלּוּץ אֶת הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד הוֹרִישׁוּ אֶת אֲיִבּוֹ מִפְּנֵי" (במדבר לב כא)

(במדבר לב כא)

"ויאמרו (ויאמר), אל-הָעָם, עָבְרוּ, וְסִבּוּ אֶת-הָעִיר; וְהַחֲלוּץ-- יַעֲבֹר, לִפְנֵי אֲרוֹן ה'." (יהושע ו ז)

(יהושע ו ז)

מהי המשמעות של המושג חלוץ על פי המקורות בתנ"ך?

הולך ראשון לפני כולם / מוביל את המחנה / פורץ דרך.

לפניך קטע שנכתב ע"י זאב ז'בוטינסקי שהיה חלוץ בתקופת העלייה השלישית (1919-1923):

לפניך קטע שנכתב ע"י חלוץ מתקופת העלייה השלישית 1919-1923 בו הוא כותב מיהו חלוץ לדעתו:

"אף פעם לא אשכח את תשובתו... באותו חדר קטן, בקיץ 1916, גולל בפני את הרעיון הפשוט והנשגב של ה"חלוציות"...

חלוץ פירושו "צועד בראש", אמרתי.

– באיזה מובן? פועלים?... לא, זהו מושג הרבה יותר רחב. כמובן, דרושים גם פועלים, ואולם לא זהו המובן של המילה "חלוץ".

לנו יהיו אנשים המוכנים "לכל", לכל מה שתדרוש ארץ ישראל. ל"פועל" יש האינטרסים הפועליים שלו, לרופא למהנדס ולכל השאר יש הרגלים משלהם, אם אפשר לומר כך. אולם אנו צריכים להקים דור, שלא יהיו לו אינטרסים ולא יהיו לו הרגלים. מטיל ברזל סתם. גמיש- אבל ברזל. מתכת, שאפשר לחשל ממנה כל מה שיש צורך בו בשביל המכונה הלאומית. חסר גלגל! – אני הגלגל. חסרים מסמר, בורג, גלגל תנופה! קחו אותי. צריך לחפור אדמה! אני חופר. צריך לירות! אני חייל. משטרה! רופא! עורכי דין! מורים! שואבי מים! בבקשה, אני עושה את הכל. אין לי פרצוף, אין פסיכולוגיה, אין רגשות, אין לי אפילו שם: אני- האידיאה הטהורה של שירות, מוכן לכל, אינני קשור בשום דבר; אני יודע רק ציווי אחד: לבנות....

אין בני אדם כאלה, – אמרתי....

יהיו....

שוב טעיתי והוא צדק. הראשון מבני אדם אלה ישב לפני. הוא בעצמו היה כזה: עורך דין, חייל, פועל במשק חקלאי. אפילו לתל-חי בא לחפש עבודת-אדמה, מצא שם את מותו מכדור של רובה, אמר "אין דבר", ומת כבן אלמוות....

(זאב ז'בוטינסקי מספר על יוסף טרומפלדור)

ענה על השאלות הבאות:

על פי הקטע, **הצג** מה לדעתך מאפיין את העלייה הנקראת "עליית החלוצים".

אנשים המוכנים לעשות כל מה שנדרש עבור בניין הארץ.

על פי הקטע, **הצג** מיהו החלוץ לדעת ז'בוטינסקי?

אדם המוכן "לכל", לכל מה שתדרוש ארץ ישראל.

צפה בסרטון-

טרומפלדור במגדל <https://www.youtube.com/watch?v=NL4z3IOIP-U>.

הסבר כיצד החלוציות באה לידי ביטוי בחייו של טרומפלדור על פי שני רכיבים מהסרטון.

עבודת האדמה למען הפרחת שממת הארץ - רואים את טרומפלדור חורש באדמות מגדל. שיתופיות וקומונה וויתור על הפרטי למען הכלל - טרומפלדור פועל למען הקמת קומונות וחברות שיתופיות (על פי הקריינות).

הצג מהי דעתך על הגדרת החלוץ על פי ז'בוטינסקי?

מאפייני העולים בעלייה השלישית:

- ארצות המוצא: מזרח אירופה.
- סוג העולים: צעירים, רווקים, חילוניים.

- אידיאולוגיה : בעלי אידיאולוגיה סוציאליסטית (השקפת עולם חברתית של שיתוף ושוויון) הרוצים להמשיך את הקמת הבניין הלאומי על בסיס של שוויון-חברתי והגשמת הערכים החברתיים של הקומוניזם מרוסיה.
בתוך עולי העלייה השלישית הייתה קבוצת קטנה יחסית, של **צעירים דתיים**.
אנו נתמקד ביחידת-הוראה זו רק בקבוצת העולים הדתיים שעלו בעלייה השלישית.
עם הגעתם לארץ של צעירים אלו, הם פוגשים יישוב יהודי המונה כ-50 אלף יהודים שניתן לחלק אותו למספר גושים (קבוצות) לפי הרעיונות ואורח החיים של כל גוש (קבוצה).

הגושים ביישוב היהודי:

הישוב היהודי בארץ בתקופת המנדט הבריטי היה מחולק מבחינה אידיאולוגית לארבעה גושים (קבוצות):

הגוש הפועלי, הגוש האזרחי, הגוש הדתי והגוש העדתי.

לפניך כרזות תעמולת בחירות של קבוצות שונות מתוך הגושים שהיו ביישוב היהודי בארץ בראשית המנדט הבריטי. התבונן בהן והשלם את הטבלה:

- ציין לגבי כל אחת מהכרזות את שם הגוש שהכרזה מייצגת.
- הצג את המסר המרכזי העולה מכל כרזה לגבי אופיו הרצוי של היישוב היהודי בארץ בעיני הגוש שהכרזה מייצגת.
- מה לדעתך מאפיין כל אחד מהגושים? הסבר בעזרת שני רכיבים מן הכרזה.

המאפיין את הגוש עפ"י רכיבים מהכרזה	המסר המרכזי של הכרזה	הגוש אליו שייכת הכרזה	הכרזה
רכיב 1 : טרקטור סולל במרכז התמונה רכיב 2 : כיתוב- נסלול עד תום.	בניין ארץ ישראל ע"י עבודת אדמה	הגוש הפועלי	
רכיב 1 : צבע אדום - צבע הקומוניזם. רכיב 2 : תמונות של חיטה, פטיש ועוגן.	קיום חיי שיתוף ושוויון כמו הקומוניזם	הגוש הפועלי	

<p>רכיב 1 : תרשים- מראה כי 46% מהעולים נקלטו בערים</p> <p>רכיב 2 : הכיתוב - חזק את כוח היצירה החופשית הקולטת את העלייה.</p>	<p>הגוש האזרחי הוא המרכזי והחשוב בבניית הארץ- מהווה את הגוש העיקרי הקולט את העלייה</p>	<p>הגוש האזרחי</p>	
<p>רכיב 1 : מנורה רכיב 2 : כיתוב- נשמור על מאור היהדות.</p>	<p>הפצת התורה</p>	<p>הגוש הדתי</p>	

<p>רכיב 1 : הכיתוב - דת ללא כפיה, כלכלה ללא אפליה. רכיב 2 : תמונה של מפעל וחומות ירושלים המשולבים אחד בשני.</p>	<p>דת בלי כפיה דתית המשלבת כלכלה חופשית</p>	<p>הגוש הדתי</p>	
<p>רכיב 1 : הכיתוב - הצביעו לרשימת התאחדות התימנים רכיב 2 : התימנים מחזיקים יחד את האות -ל- של המפלגה</p>	<p>העדה התימנית צריכה לשמור על ייחודיותה ולהתאחד יחד</p>	<p>הגוש העדתי</p>	

לסיכום:

לפני קום המדינה, היישוב בארץ היה מחולק לארבעה גושים :

1. הגוש הפועלי – אנשי הקיבוצים, פועלים. הם האמינו בעבודה חקלאית, שיתוף ושוויון. בעלי אידיאולוגיה חילונית (דוד בן גוריון).
2. הגוש האזרחי – גרו בערים, מעמד בינוני. הם האמינו שהדרך הנכונה לבניין הארץ היא ע"י הון עצמי ולא בדרך של שיתוף ושוויון (ז'בוטינסקי).
3. הגוש העדתי – מפלגות עדתיות שהוקמו כדי לקדם את האינטרסים של בני העדה אותה הם מייצגים. הם כללו את: התאחדות הספרדים, יוצאי תימן, בוכרה, גרוזיה ועוד.

4. **הגוש הדתי** - ייצג את שומרי המצוות ביישוב היהודי. הוא שאף שהיישוב היהודי ייבנה על יסודות התורה ושהמדינה תהיה מדינה יהודית באופייה כחלק מגאולת ישראל.

ביחידת-הוראה זו נכיר את הקבוצות שהרכיבו את **הציונות הדתית**.

קבוצה ראשונה:

המפלגה הדתית הוותיקה בישוב היהודי הייתה **תנועת המזרחי** שהוקמה ע"י הרב ריינס בשנת 1902.

עם תחילת המנדט הבריטי על ארץ ישראל עבר המרכז של התנועה מאירופה לירושלים.

המפלגה עסקה בחינוך דתי, תרבות תורנית ואופי דתי למדינה (כמו הקמת בית מדרש למורים ומורות דתיים ב- 1924 ועוד).

על פי הכרזות:

- מפלגת המזרחי עודדה את צורת החיים הקפיטליסטית - מגורים בעיר וכלכלה חופשית.
- הערכים המרכזיים של התנועה הם - תורה וחינוך דתי ("להעביר הלאה את מאור היהדות").

מתוך 'היסטוריה על הבוקר' – קטע העשרה:

מלידא לעמק זרעאל (הרב ריינס)

רחח של צפת, שממנה הניע אביו לליטא לאחר שבני משפחתו נספו בה ברעידת האדמה הגדולה; ממלכת התורה בליטא, שהייתה באותם ימים כשיא כוחה; וגם דוחות התשלה, שממנה למד לקחת את החיוב ואת המועיל ולהתרחק מהפסול והאסור. כל אלו, עיצבו את אופיו של הרב יעקב ריינס, שנולד בשנת 1840. תלמיד חכם עצום, מקורי בחדשנותו, מעצב שיטות לימוד חדשות ומורכבות. טרע לדורות בשתי בשורות שאותן הביא לדורו. הראשונה: ישיבה ראשונה מסוגה, ששילבה לימודי קודש וחול, הישיבה נכשלה בתחילה, אך לאחר מכן פרחתה ושגשגה בעיר לודא, עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה. השנייה: הקמתה מחדש של תנועת "המזרחי" (לאחר הניסיון הראשון שנעשה בסוף המאה ה-19 בידי הרב שמואל מזהלי-בר) – ראשיתה של הציונות הדתית המסויסדת. הרב ריינס הקים את התנועה והנהיג אותה, תוך שהוא כורת ברית היסטורית עם הרצל ועם הציונות החילונית. ביסס בספרים ובמאמרים רבים את האידאולוגיה שלה, ולא נרתע ממתקפות רבות על שיטתו, מיפין ומשמאל. נפטר ביל באלול תרע"ה (20.8.1915) לימים, נקרא המושב הראשון של "הפועל המזרחי" שבעמק זרעאל על שמו – "שדה יעקב".

החלוצים הדתיים שעלו בעליה השלישית יצרו קבוצה דתית-ציונית נוספת: **"הפועל המזרחי"** - עליה נלמד בשיעורים הבאים.

חוליה שנייה: הקמת הפועל המזרחי - 1922

בעלייה השלישית עלו לארץ גם צעירים דתיים (יחד עם החלוצים החילוניים-הסוציאליסטים).

לפניך שלושה מקורות:

סרטון -המרד הקדוש וקשיי החלוצים הדתיים – סיפורה של חלוצה 1

יומן - זכרונותיו של גריידי

פרוטוקול - של ועידת הייסוד של הפועל המזרחי

1 מתוך תכנית באר

בחר בשניים מן המקורות לעיל והשלם את הטבלה הבאה:

המקור	הקושי של החלוצים	הפתרון שהעלו
סרטון	<p>1. הפועלים לא קיבלו אותם ולא את הקפדתם על הדת</p> <p>2. היהודים הדתיים בערים היו בורגנים וזה לא התאים לתפיסת עולמם הסוציאליסטית של החלוצים</p>	לא מופיע פתרון
יומן	אין ארגון הפועל להגשמתן של שאיפות הפועל הדתי.	יש צורך חיוני בהקמת מועדון, שבו אפשר יהיה לרכז את כל הפעולות הארגוניות והתרבותיות בשבילנו... ושבנו גם נקיים מטבח פועלים מיוחד בשביל חברינו.
פרוטוקול	<p>הפועל הדתי סבל וסובל עוד כעת יותר מכל הפועלים בארץ משני נימוקים חשובים:</p> <p>(א) מפני חוסר הארגון שידרוש בשמו.</p> <p>(ב) משום דתיותו.</p>	הקמת התנועה

הצג והסבר אילו מניעים עולים מתוך המקורות הללו שדחפו את העולים להקמת הארגון החדש?

מניע ארגוני- מעשי להקמת הארגון החדש 'הפועל המזרחי' כפי שהופיע בפרוטוקול הועידה:

היעדרו של ארגון שידאג לצרכיו של הפועל הדתי.

מניע רעיוני להקמת הארגון החדש 'הפועל המזרחי' כפי שעלה מיומנו של נתן גריידי או מסרטון החלוצה:

הרצון להגשים את הרעיונות של הפועל הדתי.

כשעלו החלוצים הדתיים לארץ, כבר היו קיימים שני ארגונים העוסקים בבניין הארץ:
ההסתדרות הכללית וארגון המזרחי.

מדוע לא פנו החלוצים הדתיים לארגונים אלה כדי שסייעו להם ובחרו להקים ארגון חדש ?

כדי לענות על שאלה זו יש להכיר את האידיאולוגיה המרכזית של כל אחד מהארגונים שהיו קיימים, ולבדוק האם יכלו החלוצים הדתיים להצטרף לארגונים אלה ולא להקים ארגון חדש.

1. הסתדרות העובדים הכללית:

"ההסתדרות הכללית מאגדת את כל העובדים החיים על יגיעם מבלי לנצל עבודת זולתם, לשם סידור כל העניינים היישוביים, הכלכליים והתרבותיים של המעמד העובד בארץ לבניין חברת העבודה העברית בארץ ישראל" (מתוך החלטות ועידת היסוד של ההסתדרות 1920).

- על פי הקטע, ציין מה היה הערך המרכזי של ההסתדרות הכללית?

עבודת אדמה ועבודה עברית בארץ ישראל

2. ארגון המזרחי:

"קומו כאיש אחד והתאגדו כלכם תחת דגל ההסתדרות ה"מזרחי". זו ההסתדרות, השואפת לחזוק התורה ותחיית ארץ ישראל, עם ישראל ושפת ישראל באמת ובתמים; זו ההסתדרות, שהרימה את דגל התורה והמצווה ולקחה חבל בכל עבודות בנין ארץ ישראל, שהביאונו בעזרת ה' עד כה, עד כי נוכל והאפשרות תהיה בידנו לעבוד בשביל עמנו ודתנו בארצות פזורנו וארץ אבותינו". (קול הקורא המזרחי)

- על פי הקטע, ציין מה היה הערך המרכזי של ארגון המזרחי?

חיזוק התורה בארץ ישראל.

לסיכום -

להקמת התנועה היו שני מניעים מרכזיים:

מניע ארגוני-מעשי - מפלגת הפועל המזרחי הוקמה מתוך דאגה לפועלים הדתיים. כאשר הם עלו לארץ בזמן העלייה השלישית, לא היה מי שידאג לצרכיהם הדתיים (מטבח כשר, מקום לינה מתאים לפועל הדתי, מועדון תרבות ברוח היהדות, סידור מקומות עבודה בימות החול בלבד ועוד).

מצד אחד הם לא קיבלו תמיכה וסיוע מהסתדרות העובדים החילונית, שאומנם הייתה סוציאליסטית, אך מנוכרת לדת. המטבחים בקיבוצים ובמושבות היו לא כשרים.

מצד שני, הם גם לא קיבלו סיוע מתנועת "המזרחי" שאומנם הייתה דתית, אך לא הייתה סוציאליסטית אלא עירונית- קפיטליסטית.

מניע רעיוני - כדי לממש באופן מלא את האידיאולוגיה של תורה ועבודה וכדי להקים מוסדות וישובים לאור האידיאולוגיה של תורה ועבודה (חברה הנשענת על ערכים של שוויון וצדק סוציאלי, המעוגנים בתורת ישראל, תהיה טובה יותר מן החברה הגלותית).

המניעים הללו הביאו את הפועלים הדתיים להקים תנועה חדשה - הפועל המזרחי.

בחול המועד פסח בשנת תרפ"ב (1922) התכנסו הפועלים הדתיים להקמת תנועה חדשה - הפועל המזרחי.

הסבר מדוע קראו הפועלים הדתיים לתנועה החדשה בשם זה ?

הפועל- מכיוון שהם פועלים, הם האמינו בערכי הסוציאליזם ובעבודת האדמה.

המזרחי- כיוון שהיו דתיים ונאמנים לתורה ולמצוות.

הם רצו בשילוב של שניהם.

הצעות העשרה למורה:

יצירה - לבקש מהתלמידים לצייר כרזה המבטאה את הערכים שהתנועה החדשה מבקשת לקדם. דיון – לו הייתם חיים באותה התקופה, האם הייתם מצטרפים ליוזמה להקמת תנועה חדשה?

לסיכום חוליות ראשונה ושנייה:

- מיהו חלוץ.
- מאפייני העולים בעלייה השלישית.

- ארבעת הגושים שהיו קיימים בארץ בתחילת השלטון הבריטי על ארץ ישראל והמאפיינים של כל אחד מגושים אלה.
- המניעים להקמת הפועל המזרחי - מניע מעשי ומניע רעיוני.

חולייה שלישית: אידיאולוגיה ומנהיגים

רקע: תנועת הפועל המזרחי ביקשה לסייע לפועל הדתי שלא מצא לעצמו ארגון מתאים ולסייע לו לממש את השילוב של חיי תורה ומצוות עם עבודת אדמה.

- לא היה לו מטבח כשר
 - לא מצא מקום עבודה בו יכול היה להימנע מעבודה בשבת.
 - לא מצא מסגרת תרבותית - חינוכית מתאימה (מועדון, עיתונות, ספריה וכד').
- שנתיים לאחר הקמת התנועה ניתן היה כבר לראות כיצד התנועה ענתה על הקשיים של הפועל הדתי.

לפניך עלון של תנועת הפועל המזרחי בשנותיו הראשונות. התבונן בעלון וענה על השאלות הבאות:

- הצג שתי פעולות שעשתה תנועת הפועל המזרחי המופיעות בעלון.**
- הקמת הסתדרות פועלים דתיים, יצירת הכשרה חקלאית לפועל הדתי, הקמת מושב עובדים דתי, הקמת קופת חולים לפועל הדתי.**
- הסבר כיצד פעולות אלה מתמודדות עם האתגרים שהביאו להקמת תנועת הפועל המזרחי.**
- האתגרים - העדר ארגון שידאג לפועל הדתי. הפועל המזרחי דאג לפועל הדתי במישורים השונים (ויש לפרט כיצד כל פעולה שהוזכרה מתמודדת עם האתגרים).**

-העלון בעמוד הבא-

לסיכום:

הפעולות שתנועת הפועל המזרחי עשתה לרווחת הפועל הדתי:

סיוע ושיפור תנאי הפועלים הדתיים -

- הקמת מטבחים כשרים
- הקמת מוסדות חינוך ומסגרות תרבות לפועלים הדתיים
- מציאת מקומות עבודה לפועלים הדתיים
- הקמת מוסדות וישובים דתיים המתאימים לרוח התנועה.

עם הקמתה, התנועה גיבשה אידיאולוגיה, עיצבה סמל ומנהיגים בעלי שיעור קומה הצטרפו אליה על מנת לחזק ולתמוך בפועלים הדתיים בארץ ישראל.

לפניך כרזה שפורסמה שנים בודדות לאחר הקמת תנועת הפועל המזרחי. הסבר במה האמינו חלוצי "הפועל המזרחי". התבסס בתשובתך על שני רכיבים המופיעים בכרזה.

תורה - לימוד תורה ושמירת המצוות. הרכיב: יהודים לומדים תורה יחד סביב השולחן.
ועבודה - עבודת אדמה וישוב הארץ. הרכיב: יהודים חורשים בשדה וברקע התיישבות יהודית.

מהכרזה עולה כי הרעיון המרכזי של חלוצי הפועל המזרחי הוא:
שילוב של חיי תורה יחד עם עבודת אדמה, עבודה עברית.

מנהיגי התנועה:

1. האדמו"ר החלוץ - הרב ישעיהו שפירא

הכר את הדמות: השלם את תעודת הזהות של האדמו"ר החלוץ בעזרת דף המידע המצורף.

תעודת זהות - האדמו"ר החלוץ – דף מידע

תעודת זהות למילוי

תשובות לתעודת הזהות:

ישעיהו שפירא

האדמו"ר החלוץ

1914- תרע"ד

כפר פינס

אידיאולוגיה: שמירת תורה וקיום מצוות, גאולת אדמה בא"י, שלילת הקניין העצמי, חיזוק עולם התורה בא"י כנגד החילוניות המתגברת, הקמת יישובים חקלאיים דתיים בא"י, שמחה בעבודת ה'.

פעולות: הוביל את הקמת הפועל המזרחי ועמד בראשה מספר שנים. ארגן קבוצת פועלים לעבודה בסלילת כבישים ובניקוי ברכות שלמה, עסק בחקלאות בכפר פינס, שימר את ההווי החסידי אצל הפועלים הדתיים בא"י.

תכונות מרכזיות: דוגמה אישית, מנהיגות, רעות.

ערך שהיית רוצה לאמץ לחייך: -----

2. שח"ל - שמואל חיים לנדוי

צפה במצגת האינטרקטיבית וענה על השאלות המלוות במצגת / בדף המלווה: בשבילי שחל

לסיכום האידיאולוגיה של הפועל המזרחי עפ"י שח"ל והאדמו"ר החלוץ –

- על כל יהודי לעלות לארץ ישראל. היהודים צריכים לחיות ולהתקיים כעם על אדמת הארץ ולא בגולה (=חו"ל).
- הגולה פוגעת ביכולתו של העם לחיות כעם בריא.
- רק בארץ ישראל יש לעם ישראל קיום עצמי. בגולה היהודים טפילים/נתמכים בעמים בתוכם הם יושבים.
- בא"י על היהודים לשלב בין **תורה** לבין **עבודה**, כלומר: "...יש גם לעסוק בעבודת האדמה וגם ללמוד תורה וכך לחיות חיים שבהם העבודה מגשימה את התורה ויוצרת חיים על פיה"2.
- עבודת האדמה בדרך התורה היא היוצרת את תחיית העם בארצו.
- על כל היהודים לעלות לא"י ולפתוח "**במרד קדוש**". לצאת למרד כנגד אלו שנשארו בגולה ועוסקים שם רק בתורה, וכן לצאת כנגד היהודים שרק עובדים ולא לומדים תורה. מרד זה נקרא קדוש שכן התורה והעבודה הם שני ערכים חשובים וקדושים שהולכים יחדיו.

2 מתוך השיבה לציון, עמוד 172

לסיכום - למדנו על:

- הפעולות של תנועת הפועל המזרחי לרווחת הפועל הדתי.
- האידיאולוגיה של הפועל המזרחי עפ"י שח"ל והאדמו"ר החלוץ.
- תולדות חייהם של שח"ל והאדמו"ר החלוץ והערכים הנובעים מדמותם.

חוליה רביעית: מהלכה למעשה - יישום עקרונות הפועל המזרחי

לאורך השנים

רקע:

כפי שלמדנו, בראשית המנדט הבריטי הגיעו לארץ אנשי העלייה השלישית - עליית החלוצים. הם הצטרפו לישוב היהודי בארץ שהיה מורכב מארבעה גושים.

בין העולים הייתה קבוצה של פועלים דתיים שהצטרפו לגוש הדתי. לפועלים אלה היו קשיים שהביאו אותם להקמת תנועה חדשה: הפועל המזרחי.

תנועה זו פעלה למען רווחת הפועל הדתי. היו לה מנהיגים בעלי שיעור קומה והיא הציבה אידיאולוגיה חדשה: 'תורה ועבודה' ו'המרד הקדוש'.

בשיעור זה נעבור **מהלכה למעשה** - ננסה להבין מה עשתה תנועת הפועל המזרחי בארץ ישראל במהלך השנים בתחומים שונים.

לפניך כרזה של תנועת הפועל המזרחי שפורסמה 20 שנה לאחר הקמת התנועה. הכרזה מבטאת את התחומים השונים בהם פעלה תנועת הפועל המזרחי במהלך שנים אלו.

התבונן בכרזה שלפניך וענה על השאלות הבאות:

1. ציין שני תחומים שתנועת הפועל המזרחי שאפה לממש. בסס את תשובתך על שני רכיבים מהכרזה (רכיב לכל תחום).
חינוך, ביטחון, רפואה, כלכלה, התיישבות, עליה, יהדות. יש לבסס כל אחד מהם על סמך רכיבים בכרזה.
2. על פי מה שלמדת, הצג את רעיון "תורה ועבודה" של "הפועל המזרחי".
שילוב של חיי תורה יחד עם עבודת אדמה, כשהתורה מקדשת את חיי העבודה.
3. הסבר כיצד רעיון "תורה ועבודה" בא לידי ביטוי בכרזה (מלבד הכיתוב "תורה ועבודה"). **בסס** תשובתך בעזרת שני רכיבים מהכרזה.
רכיב 1: בראש הכרזה מופיעה תמונה של שדות חקלאיים ומעליהם לוחות הברית.
רכיב 2: בכרזה משולבים תמונות הקשורות בחיי תורה כמו רב/ בית-כנסת/ ספרי קודש ותמונות המבטאות עבודת אדמה ושמירה על הקרקע.

מתוך התחומים השונים שראינו בכרזה - התיישבות וחקלאות, חינוך ולימוד תורה, כלכלה, עליה, ביטחון, נתמקד בשני תחומים שעד היום מבטאים את האידיאולוגיה והזהות הייחודית של אנשי הפועל המזרחי: **התיישבות וחינוך**.

א. התיישבות:

לפניך אלבום תמונות המשקף את השלבים בהקמת היישובים הדתיים בהתאם לאידאולוגיית "תורה ועבודה".

נתחיל משלב ההתארגנות של הצעירים הדתיים באירופה ועד להקמת התיישבות הקבע החקלאית בא"י.

עיין בתמונות האלבום.

<https://app.emaze.com/@AOQLOWIWR/family-photos>

ציין והצג את ארבעת השלבים בהקמת מפעל התיישבות של תנועת הפועל המזרחי. **הסבר** כיצד השלבים שציינת באים לידי ביטוי בתמונות. בתשובתך התבסס על תמונות שונות מתוך האלבום.

השלב (הציין)	דוגמא	תמונות משקפות	תיאור השלב (ההצג)
הכשרה בחו"ל	ההכשרה בסלבקוב, סורדניוב, בנדין, רודגס.	עזיבת בית ההורים. הבית המשותף בסלבקוב. הלול.	תהליך הכנתו של האדם להתיישבות בארץ ישראל על בסיס האידאולוגיה הציונית-סוציאליסטית
התארגנות הקבוצה בארץ	דוגמא: רודגס	תמונת מחזור של חברי רודגס. האוהלים בקבוצת רודגס.	התארגנות הקבוצה במחנה ארעי בארץ
עליה לקרקע להתיישבות	דוגמא: משואות יצחק. שדה יעקב	תפילת שחרית במשואות יצחק. עבודת חקלאית בשדה יעקב	הקמת ישוב

הקמת מספר ישובים דתיים באזור אחד.	מפת ההתיישבות הדתית בארץ ישראל.	דוגמא : עמק בית שאן. גוש עציון.	הקמת התיישבות גושית
-----------------------------------	---------------------------------	------------------------------------	---------------------

האלבום מסתיים במפת התיישבות הדתית של הפועל המזרחי. התבונן במפה וענה על השאלות.

1. ציין שלושה ישובים בארץ שהם חלק מהתיישבות דתית צפופה.

שדה אליהו/ טירת צבי, שדה יעקב/ כפר חסידים, כפר הראה/ כפר פינס.

2. הסבר מהם היתרונות לדעתך בהקמת התיישבות דתית גושית.

א. מוסדות משותפים למספר יישובים - חינוך, חקלאות.

ב. מבחינה ביטחונית- קל יותר להגן על מספר יישובים קרובים.

3. הסבר את המסר העולה מדבריו של הרב הראשי לא"י, הרב הרצוג, המופיע בראש הכרזה.

להתיישבות דתית בא"י יש כוח השפעה גדול מאוד על אופיו של היישוב היהודי בארץ.

אנשי הפועל המזרחי הקימו התיישבות דתית- חקלאית- שיתופית.

לפניך סרטון המתאר את החיים בהתיישבות דתית- חקלאית- שיתופית.

צפה בסרטון:

— בלדה לקיבוץ: הכירו את הקיבוצים הדתיים, בהם משלבים בין שיתופיות ומסורת

ענה על השאלות הבאות:

1. מהי התחושה שעלתה בך כאשר צפית בסרט?

2. הסרט פותח בתפילת שחרית של ילדי הקיבוץ. שים לב למקצב ולגיל המצולמים.

הצג את האווירה העולה מפתחה זו.

מקצב מהיר, קצבי, מרש. אווירה של עשייה, התקדמות, פעילות.

גיל המצולמים – צעירים. ילדים. נוער – משהו עדכני, מתקדם, רלוונטי. בן זמננו.

3. היוצר אומר בסרט: "בטח לא הייתם מהמרים כי התמונות צולמו כמה דקות מהשופל בבור

התחמיץ שליך הרפתי". הסבר מדוע לדעתך היוצר חושב שחקלאות ותפילה לא הולכים יחד.

אנשי העלייה השנייה והשלישית שהרחיבו את התיישבות החקלאית בארץ לא היו

דתיים.

יש קושי גדול גם לחיות חיי תורה וגם לעבוד את עבודת האדמה – אי בהירות היכן נמצא

הדגש והמרכז של החיים.

4. "לחבר בין בית הכנסת לחדר האוכל המשותף" – **הסבר** מהם שני הערכים העולים ממשפט זה.

תורה + עבודה/סוציאליזם

5. **ציין** שתי התמודדויות של אנשי הקיבוץ הדתי שיהודי שומר מצוות בעיר לא נתקל בהן.

שאלות של חקלאות בשבת ובחג – חליבה בשבת,

גידול תבואה כשרה לפסח.

6. **הסבר** כיצד אורח החיים השיתופי נובע מהדת, על פי דברי איש הקיבוץ הדתי.

שיתופיות מאפשרת לממש את ערך הצדקה בין חברי הקיבוץ בדרגה הגבוהה ביותר של

הצדקה- עושה שותפות עימו.

כל אחד עובד על פי יכולתו וכוחו ומקבל לפי צרכיו וכך לא מרגיש נתמך.

7. בסרט יש מעברים חדים בין מקומות שונים. **ציין** את המקומות שביניהם מתרחשים המעברים. **הצג** את התחושה שמעברים אלה מבקשים ליצור.

המקומות: ביהכנ"ס-רפת. ביהכנ"ס-שדה/טרקטור. רפת-רב בביהכנ"ס.

תחושה של חיבור בין המקומות השונים.

8. בסרט מופיעים אנשים בגילאים שונים – **ציין** מהם. **הסבר** איזו תחושה הדבר מבקש ליצור אצל הצופה.

צעירים ומבוגרים.

תחושה של עכשוויות. הקיבוץ הדתי אינו דבר שפג תוקפו אלא דבר עכשווי ומשמעותי.

9. שים לב לפס הקול. איזו אווירה הוא משרה? מה המטרה בכך?

פס קול קצבי.

אווירת עשייה ופעלתנות.

המטרה: להראות את הקיבוץ כמקום פעיל ותוסס.

לסיכום

התיישבות דתית חקלאית שיתופית משמעותה: התיישבות המבוססת על התורה וההלכה ומממשת אותם בכל תחומי החיים.

התיישבות המבוססת על עבודת אדמה תוך חיי שיתוף ושוויון של כלל החברים.

חלק ממקומות ההתיישבות הדתית-חקלאית-שיתופית הם קיבוצים וחלקם מושבים.

ההבדל ביניהם היא ברמת השיתופיות. דוגמא הקיבוץ הדתי טירת צבי והמושב הדתי שדה יעקב.

ב. חינוך

כחלק מהחינוך לאידיאולוגיית 'תורה ועבודה', הקימה תנועת הפועל המזרחי בלי"ג בעומר תרפ"ט (1929) את תנועת בני עקיבא. תנועת נוער שתפקידה לחנך להגשמת רעיונות הפועל המזרחי בתחומים שונים בארץ ישראל.

לפניכם המנון תנועת בני עקיבא וסמל התנועה. התבוננו בשניהם וענו על השאלות הבאות:

מילים: משה צבי נריה (מנקין)

לחן: לא ידוע

כתיבה: 1931/1932

יָד אַחִים לָכֶם שְׁלוּחָה, הַנֶּעַר הַחֲבִיב

עַל דָּגְלָנוּ כָּלְכֶם, חָנוּ מִסָּבִיב

יִזְהִיר לָכֶם כּוֹכַב תּוֹרָה

דָּרְכְכֶם סוּגָה בְּעִבּוּדָה

בְּלֵב אֲמִיץ וּבְעִזָּזת ה', עֲלֵה נִעְלָה!

קִדְיָמָה בְּנֵי-עַקִיבָא, הַיָּדָד בַּמַּעְלָה!

מולדת זו, ארץ אבות, ארצנו הקדושה

מידי אביר-יעקב לנו מורשה

ראשינו בעמקי תורתה

כפינו ברגבי אדמתה

בלב אמיץ ובעזרת ה', עלה נעלה!

קדימה בני-עקיבא, הידד במעלה!

1. **הסבר** כיצד רעיון תורה ועבודה של תנועת הפועל המזרחי בא לידי ביטוי בסמל בני עקיבא. בתשובתך התבסס על שני רכיבים מן הסמל.

במרכז הסמל לוחות הברית המסמלות את מרכזיותה של התורה בחיי היהודי.

בשני צידי הסמל מופיעים מגל, קלשון, עלי זית ושעורים המבטאים את עבודת האדמה הנובעת מתוך התורה ומתנהלת על פי ערכי התורה.

במרכז הסמל האותיות ת"ע- ר"ת- תורה ועבודה.

2. המנון בני עקיבא משקף במילותיו את רעיונות הפועל המזרחי.

ציין שני רעיונות של הפועל המזרחי. **הסבר** כיצד כל אחד מהם בא לידי ביטוי בהמנון. בתשובתך התבסס על שני משפטים מתוך ההמנון.

תורה ועבודה- יזהיר לכם כוכב תורה, דרככם סוגה בעבודה.

ראשנו בעמקי תורה, כפינו ברגבי אדמתה.

המרד הקדוש- עלה נעלה.

שלילת הגלות - מולדת זו, ארץ אבות ארצנו הקדושה.

3. **ציין והצג ערך אחד** של תנועת בני עקיבא שבא לידי ביטוי בהמנון התנועה. **הסבר** כיצד לדעתך אתה יכול לממש ערך זה בחייך כיום.

רעות, אחריות, מסירות לכלל, לימוד תורה, חיים של תורה, שילוב תורה ועבודה, עבודת אדמה, עבודה יצרנית, חלוציות.

לסיכום - למדנו על:

- פעולות הפועל המזרחי בתחומי ההתיישבות והחינוך.
- שלבי הקמת ההתיישבות הדתית החקלאית השיתופית.
- חשיבותה של ההתיישבות הגושית- הדתית.
- מאפייני ההתיישבות השיתופית-דתית.
- הרעיונות המרכזיים של הפועל המזרחי כפי שבאים לידי ביטוי בהקמת תנועת בני

טבלת סיכום:

הציונות הדתית עד הקמת המדינה הייתה מורכבת משתי תנועות: המזרחי והפועל המזרחי. במערך זה למדנו על **תנועת הפועל המזרחי**. לפניכם טבלת השוואה בין שתי התנועות.

הפועל המזרחי - 1922	המזרחי - 1902	
האדמו"ר החלוץ, שח"ל	הרב ריינס.	מייסדים ומנהיגים
"תורה ועבודה" "המרד הקדוש"	"א"י לעם ישראל על פי תורת ישראל" תורה דתית לאומית הפועלת לצביון דתי של ההתיישבות הציונית בארץ	אידאולוגיה
דתיים, צעירים, רווקים, בעלי מקצועות יצרניים, סוציאליסטים.	דתיים, מבוגרים, בעלי משפחות, המעמד הבינוני, בעלי מקצועות בורגנים וקפיטליסטים.	מאפיינים
הקמת התיישבות חקלאית ברוח התורה- מושבי עובדים דתיים וקיבוצים דתיים. דאגה לצרכי הפועל הדתי: מטבחים כשרים, מקומות לינה, קופ"ח, חינוך ותרבות.	דאגה לייצוג הולם לדתיים במוסדות הציוניים. דאגה לצרכים הדתיים בערים ובמושבות: חינוך, כשרות, מינוי רבנים.	פעולות עיקריות

התנועה הקימה את הסתדרות הפועלים הדתית.		
--	--	--

חומרי העשרה למורה: חומרי העשרה

הנושא:

מלחמת העצמאות – שלב א'

הנושא נלמד במסגרת יחידת הלימוד – הקמת מדינת ישראל

צוות הכתיבה:

בלהה גליקסברג - מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד,
ד"ר יוסי לונדין- מכללת אורות, ד"ר מאיר בן-שחר, אוריאל אסולין, הדר ברודמן,
מוריה בר-און – מדריכים להיסטוריה בחמ"ד

מטרות:

מטרות בתחום הידע:

– התלמידים –

יתודעו למשבר שפקד את הישוב היהודי בשלב הראשון של מלחמת העצמאות ואת ההתפתחויות שהובילו להפעלת תכנית ד'.
יכירו את סיפורו של גוש עציון בימי מלחמת העצמאות.
יבינו את ההתלבטות שקדמה להכרזה על הקמת המדינה ואת משמעותה ההיסטורית.

מטרות בתחום המיומנויות:

– התלמידים –

יתנסו בהבנת משמעותם של אירועים היסטוריים מתוך פרספקטיבות קולנועיות וספרותיות.
יפתחו את היכולת להבין את משמעותם של המסרים הנסתרים הבאים לידי ביטוי בשפה הקולנועית ובסוגות היצירה הספרותית לגווייה.
יתנסו בהבנת תהליכים היסטוריים מתוך הקשרים גאוגרפים וכרונולוגיים.
יפתחו יכולות של דיון מושכל ומנומק בדילמות היסטוריות שונות.

מטרות בתחום הערכים:

– התלמידים –

יפתחו הזדהות עם המאבק למען ארץ ישראל ויזדהו עם הלוחמים לעצמאותה.
יבינו ויפנימו את מקומה של הציונות הדתית במאבק לעצמאות ישראל.
יכירו את ערך הרעות וההקרבה למען הכלל כפי שבא לידי ביטוי בימי מלחמת העצמאות.
יבינו את חשיבותה של האמונה בצדקת הדרך ובחוסן שהיא מעניקה בתקופות מאתגרות וקשות.
יבינו את השיקולים המורכבים העומדים בפני מנהיגות בעיתות משבר וילמדו להביע יחס של כבוד לדעות השונות המוצעות לפתרון המשברים.

קהל היעד: כיתה י"א

מספר שיעורים: 5 ש'

קישור לידע קודם:

1. החלטת האו"ם ב-כ"ט בנובמבר 1947.
2. השמחה הרבה ששררה בישוב היהודי על החלטת האו"ם, על אף חסרונותיה.
3. דחיית החלטת האו"ם על ידי ערביי ארץ-ישראל ונציגי מדינות ערב והכרזתם כי ייאבקו נגדה בכוח.

רקע למורה:

יום למחרת כ"ט בנובמבר 1947 פורצת מלחמת העצמאות - המלחמה הארוכה ביותר בתולדות ישראל שגבתה את חייהם של כ-6000 חיילים ואזרחים יהודים. מטרת ערביי א"י ומדינות ערב הייתה לא לאפשר לתוכנית החלוקה של האו"ם להתממש, ואילו מטרת היישוב היהודי הייתה לנצל את ההזדמנות ההיסטורית שהוענקה באו"ם ולהכריז על הקמת מדינה יהודית בא"י על פי הגבולות שנקבעו בהצעת החלוקה של האו"ם. השלב הראשון של מלחמת העצמאות התחיל יום למחרת החלטת החלוקה של האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 ונמשך עד ה' באייר תש"ח (14.5.48). בשלב זה הבריטים עדיין שולטים בארץ, אך הם מתמקדים בפינוי הצפוי שלהם מארץ ישראל וממעטים להתערב בלחימה שבין היהודים לערבים. במשך חמישה וחצי חודשים אלו ניהלו המחותרות של הישוב היהודי בארץ ישראל מלחמה כנגד כנופיות של ערביי ארץ ישראל. הלחימה באה לידי ביטוי בערים המעורבות, ביישובים המבודדים, בדרכים ובמצור שהוטל על העיר ירושלים. יש המכנים תקופה זו "המלחמה הפנימית" בשל העובדה שהשתתפו בה יהודים וערבים שחיו תחת השלטון הבריטי בא"י (אם כי בתקופה זו כבר הגיעו מתנדבים ממדינות ערב לסייע לערביי א"י להילחם ביישוב היהודי). בשלב זה צבאות ערב עדיין לא פלשו לארץ ישראל בשל העובדה שהבריטים עדיין שולטים בה, והעלייה היהודית עדיין מוגבלת בגלל גזרות הספר הלבן השלישי. תקופה זו הסתיימה ביום עזיבת הבריטים את הארץ - ה' באייר תש"ח. דוד בן גוריון הכריז על הקמת מדינה יהודית - מהלך שאפשר עלייה יהודית רחבה ורכישת נשק בצורה חוקית, ואילו, מדינות ערב פלשו למדינה הצעירה במטרה להשמידה.

לשלב "המלחמה הפנימית" שני חלקים:

- חלק א' - נובמבר 1947 - מרץ 1948 - חודשים שבהם היוזמה ההתקפית הייתה בידי ערביי א"י. היישוב היהודי עסק בעיקר בהתגוננות והתמגנות.
- חלק ב' - אפריל 1948 - 14 במאי 1948 - חודש וחצי בהם היישוב היהודי נטל את היוזמה ההתקפית לידיו והצליח לנצח את ערביי א"י במערכות השונות.

בשיעורים אלו נעסוק גם בשבוע האחרון של שלב "המלחמה הפנימית"- שבוע של התלבטות קשה בקרב הנהגת היישוב היהודי- האם להכריז על הקמת המדינה או שמא לחכות עם ההכרזה? התלבטות שהסתיימה בהכרעה גורלית- להכריז.

מבנה המערך

במערך זה חמש חוליות המפורטות להלן

שיעור אחד בנושא פרוץ המלחמה, מערך הכוחות ושיירת יחיעם - חוליה ראשונה

שיעור אחד בנושא השיירות לירושלים בעת המצור על העיר - חוליה שנייה

המעבר להתקפה - תכנית ד' שיעור אחד בנושא - חוליה שלישית

חוליה רביעית - שיעור אחד בנושא גוש עציון

חוליה חמישית - שיעור אחד בנושא ההצבעה על הכרזת המדינה

סך הכול : שיעורים 5

מבנה החוליה:

-הנחיות למורה לקראת השיעור

-כלי פרי"ח שנעשה בו/בהם שימוש במהלך היחידה

-שלבים (בהתאם להיקף החולייה)

-העשרה למורה (משולבת במהלך החולייה, לפי הצורך)

בקרה על הלמידה : טבלת פריטי ידע ומיומנויות שנלמדו ביחידה

שימו לב

- לפני תחילת השיעור יש לוודא תקינות מערכת הצפייה והרמקולים.
- יש לוודא שלתלמידים תהיה אפשרות כתיבה תוך כדי צפייה.

חוליה ראשונה

פרוץ המלחמה בין ערביי ארץ ישראל ליישוב היהודי – מערך הכוחות ושיירת

יחיעם

הנחיות למורה:

בחוליה הראשונה נצפה בסרטון ערוך של 'שיירת יחיעם – שחזור הקרב'. סך כל הקטעים הערוכים הוא - 4:20 דקות. בסרטון הערוך ייפגשו התלמידים עם סיפור הקרב של שיירת יחיעם כסיפור המייצג את תופעת חסימת הכבישים והניסיון של השיירות לפרוץ את הדרכים החסומות. בסרטון המשלב עדות ראשונית וקטעי שחזור ניתן ללמוד על המניע ליציאתה של שיירת יחיעם, על הכוחות הלוחמים, על החשיבות האסטרטגית בשמירה על הגליל וכן על האמונה בצדקת הדרך שהנחתה את הלוחמים ואת תושבי הגליל. התלמידים יקבלו דף-צפייה שבו הם יתבקשו להתייחס לרכיבי השפה הקולנועית ומשמעותם להבנת הסיפור ההיסטורי. יש לקחת בחשבון שבשלב זה התלמידים עדיין אינם בקיאים בתחום השפה הקולנועית, אבל חשוב לאפשר לתלמידים להתנסות. על המורה להתייחס לכך בדיון שיתקיים בכיתה בתום הצפייה והכתיבה בדף-הצפייה.

שימו לב! הסבר על חשיבות השפה הקולנועית והאפשרות שהיא נותנת להבנה מעמיקה יותר של הטקסט בנוסף לרובד ההיסטורי, וכן הסבר על רכיבי השפה הקולנועית והאופן בו הם באים לידי ביטוי בסרטון מופיעים בהמשך המערך.

קריאה להעשרה למורה:

על שיירת יחיעם מתוך ויקיפדיה

כלי פר"ח:

קטע מהסרט "שיירת יחיעם – שחזור הקרב".

שלב 1:

המורה יכתוב על הלוח את נושא השיעור.

4:20 "שיירת יחיעם – שחזור הקרב" המורה יפתח את השיעור בהקרנת קטעים ערוכים מהסרט (דקות) ללא דברי פתיחה

קישור לסרטון ערוך - שיירת יחיעם שחזור הקרב

המורה יחלק לתלמידים דף צפייה לפני הקרנת הסרטון. בדף יש שאלות מנחות על הסרט.

קישור לדף צפייה על הסרטון - שיירת יחיעם

שלב 2:

דיון בכיתה:

עם סיום הקרנת הסרטון הערוך, המורה ישאל את התלמידים את השאלות הבאות:

1. במה עוסק הסרטון? יש לבקש התייחסות לנושא, לזמן ולמקום.
2. תארו את התחושות שהתעוררו אצלכם במהלך הצפייה בסרטון?
לאחר מכן הדיון יעסוק בתשובות התלמידים כפי שנכתבו בדף הצפייה.

להלן הסבר על השפה הקולנועית ורכיביה בהתאמה לסרטון:

הרכיב	כיצד הוא בא לידי ביטוי	משמעותו של הרכיב והשפעתו על הצופה
פס קול – מוסיקה	המוסיקה דרמטית. מתחלפת מספר פעמים לאורך הסרטון	יוצרת מתח, דריכות
תנועת מצלמה	המצלמה רצה בין העצים בעת תיאור ההתקפה	נותנת תחושת בריחה, סחרור
תנועת מצלמה	המצלמה מתנגשת בעצמים	מעצים אצל הצופה את תחושת המתקפה על השיירה
תנועת מצלמה	הילוך איטי	להעצמת הרגע
זוויות צילום	הצצה מחרכים צרים	סקרנות, הצצה אל העבר
קטעי ארכיון		מחזקת אותנטיות, אמינות

העשרה למורה – חשיבות השפה הקולנועית:

אמנות הקולנוע היא אמנות אינטרדיסציפלינרית. היא מהווה מקום מפגש לכל האומנויות: מחול, אומנות חזותית/פלסטית, מוסיקה, תיאטרון וספרות, כאשר לכל אחת מהן מקום של כבוד בעשייה הקולנועית.

לכל אמנות שפה ייחודית שלה. הצייר זקוק לצבעים ולמכחול, הפסל לחומר גלם ולאזמל, המוסיקאי משתמש בצלילים ובקצב ולהעלות הצגת תיאטרון דרושים שחקנים, תפאורה ותלבושות.

השפה הייחודית של יוצר קולנוע היא שפת המצלמה. אך לבדה היא אינה מספיקה על מנת ליצור סרט. לשם כך נותנות יד כל האמנויות: כל עשיית סרט מתחילה בכתיבת תסריט (ספרות). שחקנים משחקים את הסיפור (תיאטרון ומחול), תפאורה ותלבושות (אמנות חזותית) המתאימות לתקופה ולמקום, בו מתרחשת העלילה. המצלמה מספרת בתמונות את סיפור הסרט ופס-הקול (דיאלוגים, מוסיקה ואפקטים קוליים), מקדם את העלילה, ומעביר לצופים את אוירת הסרט, את רגשות הגיבורים או את מצב רוחם.

היוצר הקולנועי משתמש בשפה האודיו-ויזואלית, על מנת לספר סיפור הפונה אל רגש הצופה ואל יכולות החשיבה שלו. הצופה נדרש לפענח את משמעות הסרט דרך הבנת הקשר בין העלילה (התוכן) לבין האמצעים הקולנועיים (הצורה), בהם משתמש היוצר כדי לספר את סיפור העלילה. דרך הסיפור הקולנועי מציג היוצר את השקפת עולמו, את עמדתו, אמונתו ודעותיו.

שלב 3:

המורה יציג בפני התלמידים סקירה קצרה של מערך הכוחות הלוחמים בארץ. להלן טבלה המסכמת את הנושא.

השלב הראשון של המלחמה

באופן רשמי, הבריטים נדרשו להתפנות מארץ ישראל עד ל-1 באוגוסט 1948 (כ"ה בתמוז בתש"ח), אולם הם החליטו להקדים ולסיים את המנדט בשעת חצות בלילה שבין 14 ל-15 במאי 1948, ו' באייר תש"ח ולהתפנות מהארץ עד לשעה זו. הנציב העליון וכל מוסדות המנדט וחייליו אכן עזבו בתאריך זה את הארץ.

מי היו הכוחות הלוחמים?

הכוח היהודי	הכוח הערבי	
<p>ארגון "ההגנה" מנה כ- 50,000 איש, אך למעשה רק הפלמ"ח וחלק מאנשי חיל-השדה היוו כוח צבאי מאומן שניתן להפעלה מיידית במשימות שונות. כ-80% מאנשי ה"הגנה" היו אנשי מגן מקומיים שאומנו להחזיק בעמדות הגנה.</p> <p>האצ"ל מנה כ- 4000 איש.</p> <p>הלח"י מנה כ- 800 איש.</p>	<p>הכוח הערבי היה מפוצל בין הנהגות שונות, אם כי רשמית ערביי ארץ ישראל היו מאורגנים תחת ה"ועד הערבי העליון".</p> <p>הכוחות הלוחמים העיקריים היו:</p> <p>פלסטינים מקומיים שפעלו במסגרת של כנופיות לוחמות. הכנופיות מנו כ- 10,000 איש.</p> <p>"צבא ההצלה" - יחידות מתנדבים לוחמות שהגיעו מכל ארצות ערב כדי להילחם ביישוב היהודי.</p> <p>צבא ההצלה מנה כ- 5,000 לוחמים.</p>	<p>הכוח הלוחם</p>
<p>לאנשי היישוב היהודי הייתה מוטיבציה אדירה להתגייס למאבק.</p> <p>ליהודים הייתה מנהיגות ברורה ורוב אנשי היישוב קיבלו את מרותה.</p>	<p>לכוח הערבי הייתה יכולת לרכז כוחות להתקפה נקודתית.</p> <p>לכוח הערבי היה עורף גיאוגרפי: מדינות ערב</p>	<p>היתרונות</p>

<p>ליישוב היהודי היה גרעין של צבא עם ניסיון צבאי ופיקודי.</p> <p>ליישוב היהודי היה מערך ארגוני מפותח יחסית בשל ההכנות הרבות שנעשו בתקופת המנדט לקראת הקמת מדינה עצמאית. במערך זה היו מערכות חינוך, בריאות, גביית כספים וכדומה.</p>	<p>השכנות סיפקו לו נשק ולוחמים.</p> <p>הכוח הערבי נהנה מחופש תנועה רב, והכפרים הערביים היו פזורים לאורך צירים רבים וחשובים בא"י.</p> <p>האוכלוסייה הערבית (לוחמים ואזרחים) מנתה כ- 1,300,000 נפש.</p>	
<p>הערבים שלטו ברוב עורקי התחבורה, והערבים המרכזיות היהודיות היו בטווח האש שלהם.</p> <p>לא היה רצף טריטוריאלי, ויישובים יהודיים רבים היו מנותקים או בסכנת ניתוק.</p> <p>נמלי האוויר והים היו חסומים בפני הבאת נשק וסיוע אחר.</p> <p>האוכלוסייה היהודית (לוחמים ואזרחים) מנתה כ- 600,000 נפש.</p>	<p>החברה הערבית לא הייתה מגובשת.</p> <p>המנהיגות של הערבים הייתה מפוצלת וחסרת יכולת לאכוף את סמכותה על האוכלוסייה הערבית.</p> <p>ללוחמים הערבים לא היה ניסיון צבאי.</p>	<p>נקודות החולשה</p>

בקרה על הלמידה

מיומנויות	ידע	מה התלמידים למדו בחוליה הראשונה?
	יחסי הכוחות בתחילת מלחמת העצמאות	
	הלחימה על הגליל המערבי והמקומות המבודדים- שיירת יחיעם	
התלמידים יתנסו בהבנת משמעותם של אירועים היסטוריים מתוך פרספקטיבות קולנועיות		
התלמידים יפתחו את היכולת להבין את משמעותם של המסרים הנסתרים הבאים לידי ביטוי בשפה הקולנועית		

חוליה שנייה: הדרך לירושלים

המורה יכתוב על הלוח את נושא השיעור.

הנחיות למורה:

בחוליה השנייה ייחשפו התלמידים למציאות החיים הקשה שאותה חוו תושבי ירושלים בתקופה הראשונה של מלחמת העצמאות, לקשיים בפריצת הדרך לירושלים ולניסיונות הרבים לפרוץ את המצור על העיר. חשוב שהתלמידים יחוו את תחושת האמונה בצדקת הדרך של הלוחמים ואת המסירות הרבה לשחרור המצור על ירושלים ולפריצת הדרך.

כלי פרח: השיר 'קרב הראל' שכתב חיים חפר בביצוע שלישיית גשר הירקון.

שלב 1:

המורה יחלק לתלמידים את הדף הבא: **קרב הראל - מילות השיר, דף עבודה ומפה**

שלב 2:

המורה יקרין את **השיר 'קרב הראל' בביצוע שלישיית גשר הירקון**

שלב 3:

עבודה עצמית של התלמידים על דף-העבודה. לאחר מכן, המורה יבקש משניים-שלושה תלמידים להציג בפני הכיתה את אחת השאלות לפי בחירתם ולשתף את הכיתה בערך או במסר העולה משאלה זו.

נקודות ערכיות לדיון:

בשיר על קרב הראל ראינו כי הכותב מפרט את המקומות שבהם התרחשו הקרבות וכן את הקשיים הרבים שהתלוו לקרבות אלו כגון, ההרוגים הרבים וכישלון השיירות. אך יחד עם זאת המסר המרכזי של השיר החוזר מספר פעמים הוא האמירה "אנו עוד נשוב". מסר זה יחד עם הלחן הקצבי של השיר מקרין אווירה חיובית/אווירת תקווה. הלוחמים במלחמת העצמאות היו חזורים בתודעת שליחות גדולה ובהכרה כי הם נלחמים על המשך קיומו של העם היהודי ועל מימוש זכותו על ארץ ישראל.

בקרה על הלמידה

מיומנויות	ידע	מה התלמידים למדו בחוליה השנייה?
	למדו על הלחימה על הדרכים ועל ניסיון ההתמודדות באמצעות שיטת השיירות	
	למדו על התנאים הטופוגרפיים והקשיים עימם התמודדו הלוחמים בדרך לירושלים	
התנסו בניתוח שיר תוך התייחסות למרכיבים האומנותיים שבו		
הפיקו מידע מתוך התמונות ההיסטוריות שליוו את השיר		

חוליה שלישית: המעבר להתקפה-תכנית ד'

הנחיות למורה:

בחוליה השלישית ייחשפו התלמידים להחלטה שהתקבלה ביישוב היהודי לשנות את שיטת הלחימה בחודש אפריל 1948 וזאת לאור הקשיים הרבים שחווה היישוב היהודי בחמשת החודשים הראשונים של מלחמת העצמאות ובכישלון שיטת השיירות. התלמידים יכירו את עיקרי תכנית ד' ואת הישגיה תוך דגש על המאמץ המיוחד לפתוח את ציר הדרך לירושלים במבצע נחשון.

כלי "מלחמת תש"ח - והכרזת המדינה" תקומה פרק 2 – סרטון ערוך

שלב 1:

המורה יכתוב על הלוח את נושא השיעור.

המורה יפתח את השיעור ברקע היסטורי קצר:

חודש מרץ 1948 היה חודש קשה עבור היישוב אשר עמד בסכנה קיומית לקראת עזיבת הבריטים את הארץ במאי שנה זו. היישוב היהודי נחל כישלונות רבים הן בתחום הביטחוני- הכישלון הצבאי של שיטת השיירות, והן בתחום המדיני- בו נסוגה ארה"ב מתמיכתה מתוכנית החלוקה נוכח האלימות והפגיעות הקשות שספג היישוב היהודי. נוכח זה הבין היישוב כי עליו ליצור שינוי אסטרטגי מהותי.

4: 29) "ח והכרזת המדינה"תקומה פרק 2 – מלחמת תש"ח המורה יקרין קטעים ערוכים מהסרט (דקות).

להלן הקישור - **תקומה פרק 2 - סרטון ערוך**

להלן דף-עבודה בעקבות הצפייה בסרטון: **דף העבודה**

המורה ינהל דיון בכיתה על ההחלטה לשנות את דרך הלחימה תוך כדי מלחמת העצמאות, הסיכונים הטמונים בה והרווחים הגלומים בה. כמו כן ידון המורה במושג "מלחמה לחיים או למוות".

שלב 3:

משימת מפה:

המורה יציג בפני התלמידים שתי מפות. האחת מתארת את המצב בארץ לפני תכנית ד'. המפה השנייה מתארת את המצב לאחר יישום תכנית ד'.

המורה יחלק לתלמידים עותקים של המפות. התלמידים יעבדו בקבוצות של 2-3 תלמידים : **המפות**

להלן המטלה :

יש לסמן את הישגי תכנית ד', כפי שניתן ללמוד מן המפות.

שלב 4:

מבצע נחשון - כחלק מתוכנית ד' החליטה הנהגת היישוב לצאת למבצע לפריצת הדרך המובילה לירושלים ולחידוש אספקת המזון והציוד הנדרש לתושבי העיר היהודים והסרת המצור מעל העיר. השם שנבחר למבצע הוא "מבצע נחשון".

מבצע נחשון, שהחל ב-3 באפריל 1948 ונמשך עד 16 באפריל סימן גם הוא מעבר מהגנה פאסיבית למתקפה יזומה. במבצע השתתפו כ- 1,500 חברי "הגנה" שכבשו את הכפרים הערבים והמרחבים ששולטים על הדרך לירושלים ובכך אפשרו לשיירות גדולות, עמוסות אספקה ותחמושת, להגיע לעיר ולהסיר מעליה את סכנת המצור. אך ההצלחה הייתה זמנית. כעבור מספר ימים שוב נחסמה הדרך המובילה לירושלים.

שאלות לדיון בכיתה :

- מהי דעתכם על החלטתו של דוד בן גוריון לדלל חזיתות אחרות מנשק ולוחמים על מנת לפרוץ את הדרך לירושלים? נמקו את תשובתכם.
- להערכתכם, איזה שיקול מנחה את בן גוריון?
- לו הייתם מפקדי המבצע, האם זהו השיקול שהיה מנחה אתכם? נמקו את החלטתכם.

בקרה על הלמידה:

מיומנויות	ידע	מה התלמידים למדו ביחידה השלישית?
	כישלון שיטת השיירות	
	ההחלטה ביישוב היהודי לעבור ממגננה להתקפה	

	מבצע נחשון ותוצאותיו	
ניתוח הישגי תכנית ד' באמצעות מפות		

חוליה רביעית: גוש עציון

דברי רקע:

הקרב על גוש עציון החל בראשית מלחמת העצמאות, מיד עם ההכרזה על תכנית החלוקה-בכ"ט בנובמבר 1947 והסתיים ב-14 במאי 1948 יום. במועד זה נפל גוש עציון כולו בידי כוחות הלגיון הערבי, אשר נעזר בכוחות ערביים מקומיים. שיאו של הקרב היה ב-13 במאי 1948 בקרב על קיבוץ כפר עציון שבו נהרגו 127 מתושבי הקיבוץ ומגיניו אשר עמדו ימים רבים תחת מצור חלקי והתקפות כבדות, ולבסוף, לאחר שאיבדו לוחמים ונשק רב, לא נותר להם אלא להיכנע.

רבים מהם נטבחו, לאחר שנכנעו, על ידי ערביי האזור. בקרבות גוש עציון נהרגו 242 חברים ולוחמים ישראלים. רק ארבעה ניצלו ונלקחו בשבי.

בקרב האחרון על גוש עציון היה מספר הלוחמות הגבוה ביותר שנפלו בקרב אחד בכל תולדות מערכות ישראל. בקרב זה נפלו 22 לוחמות, מהן 20 בנות הקיבוץ הדתי. בתום הקרב נלקחו בשבי הירדני 86 מלוחמות הגוש והן שוחררו שישה ימים בלבד לאחר לקיחתן בשבי (כ"ח באייר, 6/6/48). רוב לוחמות גוש עציון מצאו את מותן בפיצוץ בניין המנזר. הן נקברו מתחת להריסות והובאו לקבורה עם שאר הרוגי הקרב האחרון בקבר אחים בהר הרצל. רוב הנופלות בקרב האחרון היו ניצולות שואה, חלקן נצר אחרון למשפחתן. אחת מהן, צפורה רוזנפלד, הייתה אם לפעוט שהחליטה שלא להתפנות עם האימהות והתינוקות מגוש עציון לירושלים.

הנחיות למורה:

כלי פר"ח:

1. **קדימון** (טריילר)- חיזיון אור-קולי – מכתבים מהמלחמה (בית ספר שדה כפר-עציון): טריילר הוא סרטון המופץ לפני צאת הסרט המלא. מטרתו לא לספר את הסיפור כולו אלא לתת 'טעימה' שבעקבותיה הצופה יכיר באופן כללי את נושא הסרט אך לא את העלילה כולה. הכוונה היא לחבר את הצופה לדמויות ולסיפור המסגרת על מנת לעורר אצלו עניין וציפייה לראות את הסרט המלא.
2. **כתבה מצולמת** ששודרה ב'כאן' - 'יתומי גוש עציון'.

שלב 1 :

המורה יפתח את השיעור בהקרנת הקדימון מתוך החיזיון האור-קולי – מכתבים מהמלחמה (בית ספר שדה כפר-עציון) לצפייה ראשונה שמטרתה יצירת חוויה, סקרנות ורגש. הקרנת הקדימון תהיה ללא מידע מקדים. להלן הקישור.

המורה יקיים דיון במליאת הכיתה לאחר הצפייה הראשונה:

נסו לתאר את הרגשות שעלו בכם תוך כדי הצפייה?
נסו לחשוב מה גרם לרגשות אלו?
האם ישנם דברים המסקרנים אתכם לראות/לדעת בעקבות הצפייה בקדימון?

שלב 2:

המורה יחלק דף עבודה - **טריילר גוש עציון** בעקבות הצפייה.

***להלן הסבר על השפה הקולנועית ורכיביה בהתאמה לסרט:**

משמעותו	כיצד הוא בא לידי ביטוי	הרכיב
יוצרת תחושת רוגע, זיכרון נעים	מוסיקה נעימה	פס קול מוסיקה
ליצירת מתח, דרמה, סקרנות, צפייה	מוסיקה דרמטית	פס קול מוסיקה
יוצר תחושת מתיחות אצל הצופה, דריכות, בלבול כמו שהיה ללוחמים בשעת הקרב	מעברים חדים מהווי החיים וההתיישבות ללחימה וקברים	זוויות צילום- עריכה
אמפתיה, סקרנות	דגש בצילום על האישה שמשאירה את בנה, מבליטים את היותה האישה שנשארה בין הגברים	

תחושת הזדהות, חיבור	מעבר בין הדמויות העכשוויות לדמויות שמספרות את הסיפור ההיסטורי	
---------------------	---	--

שלב 3:

צפייה בכתבה המצולמת ששודרה ב'כאן': **יתומי גוש עציון**
הקטע מספר את סיפורו של יוסי רון (יש להקרין עד דקה 40:3).

שלב 4:

המורה ינחה דיון בכיתה בעזרת השאלות:

- ספרו בלשונכם את הסיפור ההיסטורי הנלמד מהכתבה.
- מה ניתן ללמוד מהכתבה על אופי ההתיישבות בגוש עציון?
- מדוע לדעתכם אמו של יוסי רצתה להישאר בגוש עציון?
- לאיזה אירוע היסטורי רומזת אמו של יוסי בקטעים המשולבים בכתבה? כיצד רמיזה זו מאפיינת את אופי הלוחמים?
- מהם הערכים העולים מדמות הלוחמת בגוש עציון?

להרחבה:

'מלכה נפלה' - שיר שנכתב על ידי איתן שוהם (בן הקיבוץ) לכבוד יובל לשיבה לכפר עציון
בביצוע חברי הקיבוץ.

המלצת קריאה - עמיה ליבליך: **ילדי כפר עציון**

בקרה על הלמידה:

<u>מה התלמידים למדו ביחידה הרביעית?</u>	<u>ידע</u>	<u>מיומנויות</u>
	גוש עציון - התיישבות של הקיבוץ הדתי	
	גושי התיישבות מדרום לירושלים כמגן לעיר ירושלים	
	מצבם הקשה של יישובי גוש עציון בחודשים הראשונים של מלחמת העצמאות	
	אופי הלוחמים והלוחמות בגוש עציון	
		התלמידים יתנסו בהבנת משמעותם של אירועים היסטוריים מתוך פרספקטיבות קולנועיות
		התלמידים יפתחו את היכולת להבין את משמעותם של המסרים הנסתרים הבאים לידי ביטוי בשפה הקולנועית

חוליה חמישית - ההצבעה על הכרזת המדינה

הנחיות למורה:

בחוליה זו ייחשפו התלמידים לדילמה הרת הגורל בנוגע לעיתוי ההכרזה על הקמת מדינת ישראל ולמעמד המרגש שבה הוקראה מגילת העצמאות.

כלי פר"ח:

סרטון ערוך מתוך הסדרה "הכול אנשים".

סרטון ערוך מתוך הסדרה "עמוד האש".

שלב 1:

המורה ילמד הקדמה קצרה לקראת החוליה:

במקביל למלחמה המתנהלת בין לוחמי המחתרות לכנופיות הערביות, מתארגנים הבריטים לפינויים הסופי מארץ ישראל. גם הנהגת היישוב היהודי מתכוננת ליום זה. ברור לה שברגע עזיבת הבריטים יעמוד היישוב אל מול מבחן קשה ביותר. שבוע האחרון לשלטון המנדט הבריטי התכנסה ישיבה במנהלת העם. על הפרק עמדה שאלה הרת גורל:

האם יש להכריז על הקמת המדינה ביום עזיבת הבריטים את ארץ ישראל?
צפו בסרטון מתוך הסדרה "הכל אנשים" המתאר את שליחותו של משה שרת, ראש המחלקה המדינית בסוכנות היהודית, לארה"ב ואת ישיבת מנהלת העם. ולאחר מכן ענו על **דף עבודה**

שלב 2:

כפי שראינו, ההחלטה במנהלת העם הייתה להכריז על הקמת מדינה יהודית עם סיום המנדט הבריטי בארץ.

צפו בסרטון הבא שמסכם את נושא הכרזת המדינה וענו על השאלות **דף עבודה - הכרזת המדינה**

שלב 3:

לסיכום המורה יקיים דיון קצר בכיתה על החלטת מנהלת העם וההשלכות של החלטה זו.

העשרה:

לדיון על הקמת המדינה והציונות הדתית - יש ללחוץ על הקישור: **העשרה**

בקרה על הלמידה:

<u>מיומנויות</u>	<u>ידע</u>	<u>מה התלמידים למדו</u> <u>ביחידה החמישית?</u>
	הכרזת העצמאות - לבטים ולחצים ערב הכרזת העצמאות	
	איום הפלישה של מדינות ערב לארץ ישראל ושאלת מוכנות היישוב	
	לחץ מצד ארה"ב לדחיית מועד הקמת המדינה	
	ההחלטה להכריז על מדינה תוך כדי סיכונים	
	הכרת מנהיגותו של דוד בן גוריון	
התלמידים יתנסו בהבנת משמעותם של אירועים היסטוריים מתוך פרספקטיבות קולנועיות.		
התלמידים יפתחו את היכולת להבין את משמעותם של המסרים הנסתרים הבאים לידי ביטוי בשפה הקולנועית.		

שאלות לדוגמא:

1. תודעת השואה השפיעה על לוחמי מלחמת העצמאות.
הסבר כיצד קביעה זו באה לידי ביטוי בסרט 'שיירת יחיעם – שחזור הקרב' או בטריילר של הסרט 'מכתבים מן המלחמה' על גוש עציון.
הצג שני יתרונות של הכוח הלוחם היהודי בשלב הראשון של מלחמת העצמאות.
2. **ציין והצג שני** קשיים שבפניהם עמד היישוב היהודי בא"י לפני מבצע נחשון (אפריל 1948) המוצגים בסרטון "הכול אנשים".
הסבר כיצד משקף מבצע נחשון את השינוי בתפיסה הצבאית של כוח המגן היהודי.
3. בתאריך ד' אייר, ערב הקמת המדינה, נפל גוש עציון.
הצג שני קשיים עמם התמודדו בני קיבוץ כפר עציון על פי הטריילר "מכתבים מן המלחמה".
ציין רכיב קולנועי אחד בסרט (הפסקול, זוויות הצילום, משחקי העריכה ועוד) והסבר כיצד הוא מבטא את המסר של יוצר הסרט.
4. **הצג שני** קשיים עמם התמודד היישוב היהודי בירושלים מראשית מלחמת העצמאות עד מאי 1948.
הסבר את אחת מדרכי ההתמודדות עם אחד הקשיים שהצגת.
הסבר כיצד המילים והמנגינה של השיר "קרב הראל" מבטאים את התחושות השונות שרווחו בתקופה זו.

הנושא

עליית יהודי ברית המועצות בשנות ה-70

הנושא נלמד במסגרת יחידת הלימוד – עליה, קליטה והתיישבות במדינת ישראל

צוות הכתיבה:

בלהה גליקסברג - מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד,
ד"ר יוסי לונדין – מכללת אורות, הרב יוסי שוורץ - אולפנת צביה לוד,
ד"ר מאיר בן-שחר, אוריאל אסולין, הדר ברודמן, מוריה בר-און –
מדריכים להיסטוריה בחמ"ד

מטרות:

מטרות בתחום הידע:

התלמידים -

1. יכירו את העלייה היהודית מברית המועצות בשנות ה-70, גורמיה ומשמעותה
2. יכירו דמויות מרכזיות המייצגות את פועלם של אסירי ציון ומסורבי העלייה בברית המועצות:

נתן שרנסקי ואידה נודל

מטרות בתחום המיומנויות:

1. התמצאות בציר זמן
2. איתור ואיסוף מידע ממקורות מידע מגוונים ורלוונטיים
3. צפייה וקריאה ביקורתית - התלמידים יעסקו בפענוח משמעותם של מסרים העולים מחומרים קולנועיים תיעודיים ועלילתיים וכן מטקסטים ספרותיים
4. ניתוח טקסטים בהקשר שלהם - התלמידים יבינו יצירות קולנועיות או ספרותיות בהקשר לזמן ובמקום בהם נוצרו

מטרות בתחום הערכים:

התלמידים -

1. יכירו את עוצמתו של הקשר החי בין עם ישראל וארצו גם בתקופות של מצוקה וקושי
2. יכירו דמויות המגלות אומץ, עמידה בקשיים והתמודדות גם עם מערכות בעלות כוח ועוצמה, למען השגת מטרות ערכיות
3. יבינו את הכוח והחיוב שקיים בהתלכדות קולקטיבית של כל עם ישראל סביב מטרות ייעודיות
4. יבינו את מחויבותה של מדינת ישראל ליהודי העולם.

קהל היעד: כיתה י"א

מספר שיעורים: 4-5.

רקע למורה:

בברית המועצות התקיים במאה ה-20 שלטון קומוניסטי טוטליטרי שיצר בכפייה שוויון כלכלי בין כל אזרחיו. כחלק מדרישת השוויון, ניסה משטר זה לדכא את הרגשות הלאומיים והדתיים של אזרחיו. השלטון הטיל פחד ואימה והפעיל משטרה חשאית ורשת מחנות ריכוז ועונשין לאזרחים שלא הלכו

לאחר הקמת מדינת ישראל התקיימו קשרים כלכליים ופוליטיים בין ברית המועצות למדינת ישראל הצעירה. עם זאת, השלטון הסובייטי-קומוניסטי לא התיר לתנועה הציונית לפעול בתחומי ברית המועצות וסגר את שערי ההגירה בפני יהודים שרצו לעלות ארצה.

ראשי השלטון בברית המועצות החזיקו בדעה שתפיסת העולם הקומוניסטית היא תפיסת עולם אידיאלית, ולכן שאיפת אזרחים להגר אל מחוץ לתחומי המדינה היא מעשה של כפיות טובה ושל בגידה במולדת. למרות הגבלות השלטון, חלק מיהודי ברית המועצות ראו במדינה היהודית החדשה יעד שיש לשאוף אליו, ועוררו בשל כך את זעמו של השלטון הסובייטי.

בשנת 1952 הוקם ארגון "נתיב" במסגרת "המוסד" (שירות הביון הישראלי). תפקידו היה להגיע אל היהודים בברית המועצות ולשמר את זיקתם ליהדות ולארץ. פעולות אלה היו כרוכות בסיכון רב. בתקופת נשיאותו של ניקיטה חרושצ'וב, בשנים 1958-1964, נרדפו היהודים אשר הביעו עניין בציונות, ולכן בשנים אלה התנהלה הפעילות הציונית במחתרת.

ניצחון ישראל במלחמת ששת הימים (1967) יצר גל של התעוררות לאומית בקרב יהודי ברית המועצות. יהודים רבים הגישו בקשות הגירה מברית המועצות לישראל אך נאלצו להתמודד עם הליכים ביורוקרטיים ממושכים, אשר בפועל מנעו מהם לצאת מתחומי המדינה.

השלטונות פגעו ביהודים אשר ביטאו תמיכה בישראל או בציונות. רבים מהתומכים איבדו את מקום עבודתם, נחקרו על ידי השירותים החשאיים ואף נאסרו לשנים רבות במחנות עבודה. כתגובה, פנו יהודי ברית המועצות בעצומות לרשויות בברית המועצות ובישראל וכן למוסדות הבין-לאומיים ותבעו בגלוי את זכותם לשוב למולדתם ההיסטורית. דרישות אלו זכו לתמיכה בין-לאומית, ונערכו הפגנות בכל רחבי העולם בעד מאבקם של יהודי ברית המועצות – תחת הקריאה התנכ"ית "שלח את עמי". ההפגנות הרבות והלחץ הבין-לאומי עשו את שלהם, ובשנים 1969-1973 התיר השלטון הסובייטי את עזיבתם של כ-150,000 יהודים בקירוב. בשנות השמונים התיר השלטון הסובייטי לעוד כ-30,000 יהודים לעזוב את ברית המועצות.

במקביל לגלי העלויות, המשיך המאבק לשחרורם של "אסירי ציון" – היהודים שנכלאו על ידי השלטון הסובייטי באשמת התעניינותם ביהדות, בציונות ובעלייה. בעיני הציבור בעולם נתפסו "אסירי ציון" כלוחמי זכויות אדם, ועל ברית המועצות הופעל לחץ רב למען שחרורם, אף מצד ממשלות. אנשי רוח, אמנים, אישי ציבור ופוליטיקאים הצטרפו למאבק למען "אסירי ציון", והפגנות נערכו למענם בארץ ובעולם. גם במקרה זה הלחץ הבין-לאומי פעל את פעולתו והשלטון

הסובייטי שחרר את אסירי ציון מכלאם. בין "אסירי ציון" המפורסמים ניתן למנות את אידה נודל, נתן שרנסקי, יולי אדלשטיין ויוסף מנדלביץ ונוספים.

מבנה המערך

במערך יש 5 חוליות המפורטות להלן

שיעור אחד בנושא חייהם של יהודי ברית המועצות מאחורי מסך הברזל – חוליה ראשונה

שיעור אחד בנושא כמיהתם של יהודי ברית המועצות לעלות לארץ ישראל – חוליה שנייה

סיפורה של אידה נודל אנ שיעור אחד בנושא סיפורו של נתן שרנסקי – חוליה שלישית

שיעור אחד - סיכום ודיון ברוח לב לדעת - חוליה רביעית

סך הכול: 4-5 שיעורים.

מבנה החוליות

-הנחיות למורה לקראת השיעור

-כלי פר"ח שנעשה בו/בהם שימוש במהלך היחידה

-שלבים (בהתאם להיקף החולייה)

-בקרה על הלמידה: טבלת פריטי ידע ומיומנויות שנלמדו ביחידה

-העשרה למורה (משולבת במהלך החולייה, לפי הצורך)

שימו לב

- לפני תחילת השיעור יש לוודא תקינות מערכת הצפייה והרמקולים.
- יש לוודא שלתלמידים תהיה אפשרות כתיבה תוך כדי צפייה.

חוליה ראשונה:

חיי היהודים בברית המועצות תחת מסך הברזל

הנחיות למורה:

בחוליה הראשונה תתקיים צפייה בקדימון (טריילר) של הסרט 'מבצע חתונה'. טריילר הוא סרטון המופץ לפני צאת הסרט המלא. מטרתו לא לספר את הסיפור כולו אלא לתת 'טעימה' שבעקבותיה הצופה יכיר באופן כללי את נושא הסרט אך לא את העלילה כולה. הכוונה היא לחבר את הצופה לדמויות ולסיפור המסגרת על מנת לעורר אצלו עניין וציפייה לראות את הסרט המלא. הקדימון של הסרט 'מבצע חתונה' הוא באורך של 11:3 דקות. הוא מקפל בתוכו מושגים חשובים להיכרות ראשונה עם חיי היהודים בברית המועצות תחת 'מסך הברזל' בשנות ה-70. לפני תחילת השיעור יש לוודא תקינות מערכת הצפייה והרמקולים. יש לוודא שלתלמידים תהיה אפשרות כתיבה תוך כדי צפייה. השימוש במקרן יתבצע פעמיים במהלך השיעור.

קריאה להעשרה למורה:

מבצע חתונה: להעשרה - מבצע חתונה

המורה יכתוב על הלוח את נושא השיעור - 'עליית יהודי ברית המועצות בשנות ה-70'.

כלי פר"ח - סרטון טריילר [קדימון] של הסרט 'מבצע חתונה'.

שלב 1:

המורה יפתח את השיעור בהקרנת הקדימון של הסרט מבצע חתונה (11:3 דקות) לצפייה ראשונה שמטרתה – יצירת חוויה, סקרנות ורגש. הקרנת הקדימון תהיה ללא מידע מקדים.

דיון לאחר הצפייה הראשונה:

- איזה רגש/אילו רגשות עלו בכם תוך כדי הצפייה?
- נסו לחשוב מה גרם לרגשות אלו?

- אלו דברים מסקרנים אתכם לראות/לדעת בעקבות הצפייה בקדימון:

שלב 2 :

לקראת הצפייה השנייה, התלמידים יקבלו משימות צפייה נוספת הורה יקרין את הקדימון פעם

דף עבודה - ניתוח הקדימון

שלב 3:

עם סיום הקרנת הקדימון, המורה יקיים דיון בכיתה על תשובות התלמידים כפי שנכתבו בדף העבודה.

*להלן הסבר על השפה הקולנועית ורכיביה בהתאמה לקדימון:

הרכיב	כיצד הוא בא לידי ביטוי	משמעותו של הרכיב והשפעתו על הצופה
פס קול – מוסיקה	מוסיקה דרמטית ואפילו צורמנית בפתיחת הקדימון	ליצירת מתח, דרמה, סקרנות ציפייה
פס קול – מוסיקה	מוסיקה רכה ברקע של סיפור ההיסטורי	אתנחתא. בלתי אפשרי בסרט להשאיר את הצופים במתח כל הזמן. נדרשת הפוגה לעיתים
תנועת מצלמה	בפתיח – המצלמה מיטלטלת בין הקירות הצפופים ונתקלת בהם	הטלטול - הכנסת הצופה למערבולת הרגשית שבה נתונים גיבורי הסרט הצפיפות - תחושה של מחנק/קשיי נשימה
	המצלמה צועדת בעקבותיה של סילבה זלמנסון	תחושה של מעקב. המחברת את הצופה למציאות דאז
	המצלמה זזה כל הזמן. אין העמדה יציבה המצלמה זזה במהירות מהאם לבת	משדר אי שקט חוסר יציבות
	בקטע הסיום – המצלמה מסתחררת יחד עם הריקוד של סילבה זלמנסון הילוך איטי	לשתף את הצופה בתחושת איבוד שיווי משקל. לתת תחושת סחרור לצופה

שימוש בצבעים	יש מילים המופיעות ככותרות והן צבועות באדום	.הבלטה. סכנה
זוויות צילום	קלוז-אפ (צילום תקריב) על פניו של אדוארד קוזניצוב	מבט קרוב יוצר קירבה
קטעי ארכיון	שילוב קטעי ארכיון וכותרות מהעיתונות	מקנה אמינות

שלב 4:

המורה יציג את ציר הזמן – יש ללחוץ על הקישור: **רצף הזמן** ויבקש מהתלמידים לסדר את האירועים על רצף הזמן. להלן האירועים:

מלחמת העולם הראשונה, המהפכה הקומוניסטית, מלחמת העולם השנייה, הקמת מדינת ישראל, העליות הגדולות מארצות ערב ואירופה בשנות החמישים, מלחמת ששת הימים (1967), מבצע חתונה (1970), נפילת מסך הברזל (1990).

*להרחבה:

ניתן להציג בכיתה גם את מכתב ח"י המשפחות מגאורגיה על בסיס **המצגת** שבקישור.

בקרה על הלמידה:

מה התלמידים למדו בחוליה הראשונה?	ידע	מיומנויות
	סגירת שערי ברית המועצות והקושי של יהודי ברית המועצות לעלות לארץ	
	גבורתם של אסירי ציון והרצון שלהם לעלות לארץ ישראל גם במחיר אישי כבד	

	המעורבות של מנהיגי מדינת ישראל והעולם על מנת לאפשר לאסירי ציון לעלות לארץ	
	בטווח הארוך המאבק הצליח ויהודי ברית המועצות הורשו לעלות ארצה	
התלמידים יפתחו את היכולת להבין את משמעותם של המסרים הנסתרים הבאים לידי ביטוי בשפה הקולנועית		

חוליה שנייה:

כמיהתם של יהודי ברית המועצות לעלות לארץ ישראל

הנחיות למורה:

בחוליה השנייה ייחשפו התלמידים לשני טקסטים:

1. **השיר 'כחול ולבן'** (תוכן והקשר). השיר מוכר לתלמידים מאז גן-הילדים, אולם סביר שאינם מבינים לעומק את תוכנו ומשמעותו וכן את ההקשר בו נכתב. השיר משקף את חייהם ומאויייהם של יהודי ברית המועצות ולכן הפך להיות להמנונם הרשמי.
2. **ידיעה עיתונאית** שפורסמה בשנת 1971 אודות כותב השיר ישראל רשל המסבירה את הרקע לשיר ולתוכנו. הכתבה חושפת גילוי חדש, לפיו מחבר מילות השיר הוא יהודי שביקש להישאר אנונימי מחשש שייתפס וייענש על ידי השלטונות. ממילות השיר ניכר שהמחבר לא היה בקיא בשפה העברית אך למרות זאת, הוא הצליח לבטא את כמיהתו לציון גם בעברית משובשת.

כלי פר"ח: השיר " כחול ולבן - ישראל רשל.

המורה יכתוב על הלוח את נושא השיעור – כמיהתם של יהודי ברית המועצות לעלות לארץ ישראל.

שלב 1:

המורה ישמיע את השיר כחול ולבן - ישראל רשל - קישור
שאלות לדיון בעקבות השמעת השיר:

- האם אתם מכירים את השיר?
- איפה שמעתם את השיר לראשונה?
- האם ידוע לכם מי כתב את השיר?
- מה אתם חושבים על מי שכתב את השיר?
- איזו טעות לשונית יש בשיר?

שלב 2:

ב. חלוקת הכיתה לזוגות. המורה יחלק דף עבודה – **כחול ולבן - דף עבודה**

ג. המורה יאסוף במליאה את המידע שנלמד בעזרת דף העבודה.

דין בשאלה המסכמת:

לרוב יוצרים שמחים לחתום את שם על יצירותיהם. מדוע, להערכתכם, נמנעו המשורר והעיתון מלפרסם את שם המחבר. נמקו את תשובתכם על סמך הנלמד. ציינו איזה ערך אפשר ללמוד מכתבתו של שיר העוסק בכמיהה לארץ ישראל בתנאים אלו. נמקו

את

תשובתכם.

למורה:

החלק הראשון של השאלה מוודא את הידע וההבנה של התלמידים- המשורר לא מפרסם את שמו בגלל השלטון הטוטליטרי שלא מאפשר להביע עמדות לאומיות מעין אלו ובגלל היחס של השלטון כלפי היהודים.

בחלק השני של השאלה ניתן לדבר עם התלמידים על ערכים של מסירות נפש, אומץ לב, אהבת ארץ ישראל ועוד – לב לדעת.

בקרה על הלמידה:

מיומנויות	ידע	מה התלמידים למדו בחוליה השנייה?
	כמיהת יהודי ברית המועצות לעלות לא"י	
	אווירת הפחד והטרור	
	הרצון של יהודי ברית המועצות לרכוש ולהשתמש בשפה העברית	
	הקשיים שלוו את התעוררות הזהות היהודית	
התנסו בניתוח שיר תוך התייחסות למרכיבים האומנותיים שבו		

חוליה שלישית:

סיפורם של נתן שרנסקי או אידה נודל כמייצגים את סיפורם של אסירי ציון

על המורה לבחור ללמד על אידה נודל או על נתן שרנסקי, לפי בחירתו.

סיפורו של נתן שרנסקי

הנחיות למורה

בחוליה השלישית יכירו התלמידים את נתן שרנסקי ואת הציפייה וההתרגשות הגדולה שליוותה את הגעתו ארצה. בנוסף לכך הם יחשפו לסיפורו המרתק על אופן ההתמודדות שלו. בכלא הרוסי, על התייחסותו לסוגיית הזהות שלו כיהודי ועל שחרורו.

בחוליה זו יצפו התלמידים במספר סרטונים קצרים.

1. סרטון השחרור של נתן שרנסקי.
2. עריכה של 3 קטעי וידיאו של ראיון טלוויזיוני שנערך עם שרנסקי. לפני תחילת השיעור יש לוודא תקינות מערכת הצפייה והרמקולים. יש לוודא שלתלמידים תהיה אפשרות כתיבה תוך כדי צפייה.

כלי פר"ח: השחרור של נתן שרנסקי - **סרטון**
כתבה מצולמת ובה ראיון שקיים אהרון ברנע עם נתן שרנסקי.

המורה יכתוב על הלוח את נושא השיעור - סיפורו של נתן שרנסקי כמייצג את סיפורם של אסירי ציון.

שלב 1:

המורה יקרין: **סרטון שחרור של נתן שרנסקי**.
בעקבות הצפייה יתקיים דיון בכיתה:
אלו תחושות הסרטון עורר בכם?
מדוע אמצעי התקשורת סיקרו בהמוניהם את הגעתו של נתן שרנסקי?
מדוע בחר שרנסקי להזכיר בדבריו את השיר "הנה מה טוב ומה נעים"?

שלב 2:

לאחר הצפייה בסרטון, נקיים היכרות מעמיקה יותר עם דמותו של נתן שרנסקי כסיפור המייצג את סיפורם של אסירי ציון.
המורה יחלק לתלמידים דף-עבודה ויבקש מהם לעיין בשאלות לפני הצפייה (לצורך מיקוד הצפייה).
המורה יקרין את רצף שלושת הקטעים מתוך כתבה טלוויזיונית ובה ראיון שקיים העיתונאי אהרון ברנע עם נתן שרנסקי: **קישור**.
דף עבודה נתן שרנסקי: בעקבות הצפייה ימלאו התלמידים דף-צפייה

שלב 3

דיון במליאה

1. לפי שרנסקי, מה זה 'להיות יהודי'?

2. לאורך הריאיון שרנסקי מזכיר פעמים אחדות את ההיסטוריה היהודית. מדוע ההיסטוריה היהודית כה חשובה עבורו? מה היא העניקה לו?
3. מה זה 'להיות חופשי' על פי שרנסקי? האם אתם מסכימים לתפיסת החופש שלו? נמקו את תשובתכם.
4. האם יש קשר בין להיות יהודי לבין להיות חופשי? (יהדות היא הכרה פנימית של היותי שונה מהאומות; החופש לפי שרנסקי הוא החיים על פי האמת הפנימית בלי להיכנע לדרישות המשטר הטוטליטארי).

בקרה על הלמידה:

מיומנויות	ידע	מה התלמידים למדו ביחידה השלישית – אם למדו על נתן שרנסקי?
	הביוגרפיה של שרנסקי עד שחרורו	
	הערכים שהניעו את שרנסקי ואסירי ציון	
	ניסיונות הדיכוי של המשטר הסובייטי	
איתור פריטים ומיזוג מידע; ציר זמן; הסקת מסקנות		

2. סיפורה של אידה נודל

הנחיות למורה:

בחוליה השלישית יכירו התלמידים את דמותה של אידה נודל מתוך השיר "שלום לך אידה נודל" שכתבה נעמי שמר. התלמידים ינתחו את השיר ואת הרקע לכתבתו. השיר עורך השוואה בין החיים הנוחים בארץ לבין המאבק בברית-המועצות ומדגיש את תחושת הערבות ההדדית בין יהודי הארץ ליהודי ברית-המועצות כפי שהתבטאה לבסוף בפעולות מעשיות לשחרור יהודי בריה"מ.

כלי פר"ח: השיר "שלום לך אידה נודל" – נעמי שמר.

המורה יכתוב על הלוח את נושא השיעור: סיפורה של אידה נודל.

שלב 1:

המורה פותח בשאלות:

מאילו קשיים לדעתכם סבלו אסירות ציון? (האם קשיים דומים או שונים משל אסירי ציון?)

המורה יחלק לתלמידים ציר זמן (בדומה לציר-זמן 'פייסבוקי' עם אירועים מחייה של אידה נודל לצורך היכרות בסיסית איתה- **מצורף בקישור** שאלה לדיון - מדוע לפי ציר הזמן היא נקראה "סירובניקית"? מה משמעות המילה?

שלב 2:

המורה יחלק לתלמידים דף-עבודה עם מילות השיר "שלום לך אידה נודל" שנכתב על ידי נעמי שמר בשנת 1979 וכן שאלות: **דף עבודה אידה נודל**

יש לקרוא את השיר במליאת הכיתה.

התלמידים יעבדו בזוגות על השאלות בדף העבודה.

למורה:

לצורך ניתוח השיר והבנתו לעומק יש להיעזר בשלושה כלים ספרותיים: ניגוד, שיבוץ ומטאפורה. ההסברים לכל אחד מופיעים בדף העבודה.

ניגוד: הניגודים יכולים להיות בתחומים שונים: ניגודים בין דמויות, בין מצבים, תקופות, מוטיבים, או רגשות ועמדות. הניגודים יכולים להיות בין העבר לבין ההווה ועוד. **הניגודים תורמים להבנת משמעות היצירה ומחדדים מסרים או רעיונות שונים בה.**
שיבוץ: שילוב פסוקים מהתנ"ך בטקסט ספרותי כדי לרמוז לסיטואציה התנ"כית להעמקת היצירה.

מטאפורה: היא לשון ציורית בה **תכונות של תחום אחד מועברות לתחום אחר** (למשל אש האהבה - כלומר אפשר לייחס את תכונות האש - הבערה, הלהט, הסכנה - אל האהבה).

שלב 3:

דיון בכיתה - המורה יסכם את דף העבודה על ידי התייחסות לשאלות נבחרות. האם, לפי השיר, אידה נודל הייתה גיבורה? נמקו. (אפשר להתייחס לניגודים הרבים שמדגישים את הגבורה שלה, אפשר להתייחס למטאפורה של הרוח).

שלב 4:

משימה יצירתית:
המורה יחלק את התלמידים לקבוצות של 4-5 תלמידים:
התלמידים יתבקשו לעצב כרזה או לכתוב נאום או מכתב לאנשי האו"ם על מנת לנסות ולשכנע אותם לשחרר את יהודי ברית-המועצות.

בקרה על הלמידה

מיומנויות	ידע	מה התלמידים למדו ביחידה השלישית – אם למדו על אידה נודל?
	קורות חייה של אידה נודל והמושג "סירובניקית"	
	המאבק והקשר שבין יהודי ארץ ישראל ויהודי ברית המועצות	
התנסו בניתוח שיר תוך התייחסות למרכיבים האומנותיים שבו		

חוליה רביעית: סיכום ברוח לב לדעת

הנחיות למורה:

המורה ינהל דיון לגבי הערכים והמסרים שניתן ללמוד מדמויותיהם של אסירי ציון והדרך בה השפיעו על מדינת ישראל בשנות ה-70. לפני תחילת השיעור יש לוודא תקינות מערכת הצפייה והרמקולים. יש לוודא שלתלמידים תהיה אפשרות כתיבה תוך כדי צפייה.

כלי פר"ח: סרטון לסיכום דמויותיהם של אידה נודל ושרנסקי מנקודת מבט מוסרית – אמונית:

[קישור](#)

במהלך השיעורים האחרונים פגשו דמויות של אסירי ציון. יהודים רבים בארץ ובעולם התגייסו בזמנו לשחרורם. צפו בשני הסרטונים הבאים - [קישור](#).

נושאים לדיון:

כוחו של אדם אל מול שלטון טוטליטרי ועריץ.
כוחו של מאבק ציבורי מול שלטון טוטליטרי ועריץ.
ההשפעה שיש למאבק ציבורי על האדם שעבורו נאבקים.
הסולידריות של יהודים בארץ ובעולם ליהודים אסירי ציון ומסורבי עלייה בברית המועצות.
הערכים שניתן לקחת ממאבקים אלו לימינו.

בקרה על הלמידה:

מה התלמידים למדו?
עמידתם של אסירי ציון בתנאי כליאה קשים
התמיכה וההפגנות בארץ למען אסירי ציון ומשמעותם לאסירי ציון
משמעות התמיכה וההפגנות עבור יהודי בריה"מ

הנושא

העלייה מאתיופיה

הנושא נלמד במסגרת יחידת הלימוד – עלייה קליטה והתיישבות

צוות הכתיבה:

בלהה גליקסברג - מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד,
ד"ר יוסי לונדין - מכללת אורות, ד"ר מאיר בן-שחר, אוריאל אסולין, הדר ברודמן, מוריה
בר-און – מדריכים להיסטוריה בחמ"ד

מטרות:

מטרות בתחום הידע:

– התלמידים –

יכירו את הייחודיות שבקהילת יהודי אתיופיה ואת ביטויי הזיקה של קהילה זו לארץ ישראל

יכירו את מבצעי העלייה מאתיופיה ויבינו את הנסיבות שהביאו לקיומם

יכירו את התהליכים השונים שנלוו לקליטת יהדות אתיופיה על מורכבותם

מטרות בתחום המיומנויות

– התלמידים –

יסיקו מסקנות על אופייה של תקופה ושל חברה מתוך התבוננות בקורותיהם של דמויות מייצגות

ישוו בין אירועים שונים ויעמדו על הדומה והשונה ביניהם

יבחינו במשמעויות השונות של ניתוח השירים הרלוונטיים ויבינו את ההתייחסות לאירועים השונים המובעת בשירים אלו

יפתחו יכולת הפשטה והכללה על תהליכים היסטוריים מתוך התבוננות בקטעי הסרטים הרלוונטיים

יפתחו מיומנות של ניתוח היסטורי על בסיס ציר זמן

מטרות בתחום הערכים

– התלמידים –

הזיקה שבין עם ישראל לארצו לאורך השנים ויכירו את מסירות הנפש שנדרשה יעמדו על להגשמתה של זיקה זו

יזדהו עם ערכי הערבות ההדדית, האומץ והיצירתיות שבאו לידי ביטוי במבצעי העלייה יעמדו על חשיבות קליטת העלייה ויבינו את הקשיים הנלווים אליה

מספר שיעורים : 4 שיעורים

קישור לידע קודם

ניסיון העלייה (שנכשל) של אבא מהרי ומאמיניו מאתיופיה לישראל בשנת 1862

גלי העלייה השונים מאז הקמת המדינה

רקע

הקהילה היהודית באתיופיה היא קהילה עתיקה וייחודית המכונה גם "ביתא ישראל". בני הקהילה חשו לאורך הגלות זיקה עמוקה לארץ ישראל וציינו זאת כל שנה בחגיגת חג הסיגד בכ"ט בחשוון- יום צום, תפילות וכיסופים לירושלים. ניסיון עלייה של בני הקהילה התרחש בשנת 1862 בהנהגתו של אבא מהרי, אך נכשל. קהילה יהודי אתיופיה הייתה מרוחקת ומנותקת כמעט לגמרי מהקהילות היהודיות האחרות בעולם. עקב כך היא שמרה על מסורת דתית והלכתית שהייתה שונה מזו שהייתה מקובלת בשאר הקהילות היהודיות. התנועה הציונית לא פעלה באתיופיה להפצת הרעיון הציוני ולכן כנראה שהקמת מדינת ישראל לא גרמה לתנועת עלייה מקרב יהודי "ביתא ישראל". ניתוקה של קהילה זו והבדלי המסורת שהתפתחו בין יהודי אתיופיה ליתר היהודים בעולם עוררו בקרב יהודים רבים ספקות ושאלות ביחס למוצאם של יהודי אתיופיה וזהותם. בשנות ה-70 חלו שינויים באתיופיה ובמדינת ישראל שהובילו לעלייתם של קהילת "ביתא ישראל" למדינת ישראל.

מבנה המערך

במערך זה ארבע חוליות המפורטות להלן

שיעור אחד בנושא הכמיהה לארץ ישראל - חוליה ראשונה

שיעור אחד בנושא המסע לארץ ישראל - חוליה שניה

שיעור אחד בנושא שאלת יהדותם של יהודי אתיופיה - חוליה שלישית

שיעור אחד בנושא דמויות - חוליה רביעית

סך הכול: 4 שיעורים.

מבנה החוליה

-הנחיות למורה לקראת השיעור

-ח שנעשה בו/בהם שימוש במהלך היחידה"כלי פר

-שלבם (בהתאם להיקף החולייה)

העשרה למורה

בקרה על הלמידה: טבלת פריטי ידע ומיומנויות שנלמדו ביחידה-

שימו לב

- לפני תחילת השיעור יש לוודא תקינות מערכת הצפייה והרמקולים.
- יש לוודא שלתלמידים תהיה אפשרות כתיבה תוך כדי צפייה.

חוליה ראשונה: שיר החסידה

הנחיות למורה:

בתפילותיהם של יהודי אתיופיה היה געגוע רב לירושלים. הגעגועים נישאו דרך דמותה של החסידה. אותה ציפור נודדת העושה את המסע שאליו ייחלו יהודי אתיופיה – לעזוב את מקום גלותם ולהגיע לירושלים.

מטרת ההיכרות עם 'שיר החסידה' היא להכיר את עוצמת הכיסופים לירושלים ואת תחושת הגעגוע.

השלב הראשון של החוליה מבוסס על אסיף קצר של שתי שאלות קצרות לכיתה, שמטרתם לכוון את הלומדים לפן הרגשי של השיר 'שיר החסידה' לקראת העיסוק הקוגניטיבי בשלב השני. בשלב השני של החוליה יש דף עבודה המבוסס על עיון טקסטואלי. מטרתו היא לחשוף את היסודות הקוגניטיביים, של המשורר וקהלו, שיוצרים ומבססים את האפקט הרגשי.

כלי פר"ח: השיר "שיר החסידה" שכתב חיים אידיסיס. לחן: שלמה גרוניך.

שלב 1:

המורה יפתח את השיעור בהשמעת 'שיר החסידה'.

השמעת השיר תהיה ללא מידע מקדים.

שיר החסידה

מילים: חיים אידיסיס, לחן: שלמה גרוניך

עֶפֶה חֲסִידָה לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל
כְּנָפִים מְנִיפָה מְעַל הַנִּילוּס
אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה
מֵעֵבֶר לְהָרִים שֶׁם בֵּית יִשְׂרָאֵל
יוֹשְׁבִים וּמְצַפִּים
חֲסִידָה חֲסִידָה צְחוּרֵת צְנָאָר
מִה רְאוּ עֵינֵינוּ
שִׁירֵי לִי סְפוּר

שִׁוְתִקֵּת חֲסִידָה אֵינָה פּוֹצָה מְקוֹר
נִשְׁעֲנֵת עַל רַגְלָהּ וְעוֹד מְעַט תִּחְזֹר

תניף כָּנֶף גְּדוֹלָה
בְּדָרְךְ אֶל הַקּוֹר בְּדָרְךְ תַּעֲצֹר
בְּצִיּוֹן עִיר הָאוֹר

חֲסִידָה חֲסִידָה אֲדַמַּת מְקוֹר
הָאֵם יְרוּשָׁלַיִם
אוֹתְנוּ עוֹד תִּזְכֹּר

חֲסִידָה חֲסִידָה לְבַנַּת כָּנֶף
בְּשָׂרֵי בְּשָׁלוֹם הָעִיר
בְּשָׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם

המורה יקיים דיון קצר במליאת הכיתה:

1. איזה רגש/רגשות עולים בכם למשמע השיר?
2. מדוע, לדעתכם, נבחרה החסידה לעמוד במוקד השיר?

השאלה הראשונה נועדה להציף את תחושת הגעגוע העולה הן ממילות השיר והן מהמוזיקה שלו. **השאלה השנייה** מתמקדת במסע התמידי של החסידה המבטא, מצד אחד, את הרצון של הקורא/שומע להצטרף לחסידה במסעה אל הארץ ולכן התקוות והגעגועים מתמקדות בה. מצד שני התנועה המחזורית של החסידה, שאין לה מקום קבוע ולעולם היא נודדת למרחקים גדולים, מבטאת גם את תחושת הארעיות שחשים יהודי אתיופיה במקום גלותם.

שלב 2:

רקע למורה:

בשני הבתים הראשונים של השיר באה לידי ביטוי הציפייה שהחסידה תהווה את החוט המקשר בין 'בית ישראל' לבין ירושלים. תנועת החסידה מבטיחה לכאורה קו תקשורת ומידע, והמשורר אכן מצפה לשמוע מסיפורי ירושלים. אולם שתיקת החסידה **בבית השלישי** מסכלת את תכניות המשורר, והחסידה מתגלה רק כסמל וכהד לתקוות לירושלים, אולם היא אינה יכולה להביא את 'ירושלים' אל המשורר שנמצא בגלות. בעקבות זאת **הבית הרביעי** רווי בתחושת פחד שמא ירושלים 'שכחה' את המשורר ואנשי קהילתו.

בית זה מהדהד במהופך את הבטחת משורר תהילים 'אם אשכחך ירושלים'. **הבית החמישי** הוא על כן תקווה, בקשה ותפילה שהחסידה תביא ולו אות חיים מירושלים, או שמא תבשר לירושלים משהו אודות המשורר.

המורה ישמיע את השיר פעם נוספת. התלמידים יקבלו דף עם מילות השיר וכן [דף עבודה](#).

למורה - בקרה על הלמידה

מיומנויות	ידע	מה התלמידים למדו בחוליה הראשונה?
קריאת טקסט וניתוחו	הגעגוע של יהודי אתיופיה לשוב לירושלים	
משמעותם של דימויים	החסידה כסמל לגעגועים	
ארמז (אלוזיה) – רמיזה למקור מקראי	תחושת הבדידות והנתק של יהודי אתיופיה	
השוואה בין טקסטים		

חוליה שנייה: המסע לארץ ישראל

רקע:

בשנות ה-60 עלו לארץ כמה מאות מיהודי אתיופיה באופן חשאי. בשנות ה-70 גבר התהליך עם פסיקתו של הרב עובדיה יוסף בשנת 1973 שקבע כי יהודי אתיופיה הם יהודים לכל דבר. בעקבות פסיקה זו בשנת 1975 החליטה המדינה להחיל את חוק השבות על עולים אלו. בנוסף, בשנת 1974 התרחשה באתיופיה הפיכה שהעלתה לשלטון משטר רודני בראשות מְנְגִיסְטוּ הִיֶּלְה מְרִיָּם. המשטר החדש גייס ילדים בני 12 לצבא, סגר את בתי הספר היהודיים ואסר על קיום חוקי הדת היהודית. בנוסף, נאסרו היציאה מאתיופיה ומעבר של אזרחים מאזור לאזור בתוך המדינה. לכל זה התווסף מניע ערכי - דתי אשר הושפע מפעולתם של הקייסים (כהני הדת) שפעלו רבות לשמירת הדת וחיזוק הקשר לארץ ישראל.

בשנות ה-90 (עד "מבצע משה" בשנות ה-80 עלו לישראל כ 17,000 יהודים מאתיופיה. כ-6,700 עלו ב"מבצע שלמה" (1998) הגיעו למעלה מ 37,000 עולים נוספים, מתוכם 14,000 במבצע

עם עלייתם של יהודי אתיופיה הם נתקלו בקשיי קליטה גדולים אשר נבעו מהשוני בין התרבות המערבית לתרבות המסורתית שממנה הגיעו העולים. בחוליה זו ננסה לעמוד על העליות השונות של יהודי אתיופיה.

כלי פר"ח:

הסרטון 'דקה לשמונה – מבצע משה'
הסרטון 'מנמל סודן לירושלים'
הסרטון 'ערך האחדות - פרדה אקלום'
השיר 'המסע לארץ ישראל'

הנחיות למורה:

- בחוליה השנייה ייחשפו התלמידים לשלושה סרטונים ולשיר.
1. הסרטון 'דקה לשמונה – מבצע משה' – סרטון קצר המתאר את המתח והמעורבות של מדינת ישראל והעולים מאתיופיה במבצע משה.
 2. הסרטון 'מנמל סודן לירושלים' - סרטון המתאר את הסכנות הרבות של העולים מסודן וביניהם של אסירה בשם מאמיט באבו אשר נאסרה במהלך ניסיון העלייה.
 3. הסרטון 'ערך האחדות - פרדה אקלום' - הסרטון מתאר את מסירותו הרבה של פרדה אקלום שהיה פורץ הדרך של העלייה מאתיופיה לישראל דרך סודן.

4. השיר 'המסע לארץ ישראל' - שיר זה מתאר את הקשיים הרבים עימם התמודדו העולים מאתיופיה בדרכם לארץ ובהגעתם, אך הוא גם מדגיש את המסירות הרבה של העולים להגיע לארץ ישראל.

המורה יכתוב על הלוח את נושא השיעור - המסע לארץ ישראל

שלב 1:

דקה 1 - דקה לשמונה - מבצע משה המורה יפתח את השיעור בהקרנת הסרטון לאחר הצפייה המורה ישאל את התלמידים:
איזה רגש/רגשות עלו בכם תוך כדי הצפייה? נסו לחשוב מה גרם לכך? שימו לב לפסקול של הסרטון.
אלו דברים מסקרנים אתכם לראות שלא היו בסרטון?
בסרטון מוזכר המשפט: "אנחנו נתנו להם את הגשר ולהם היה את הרצון". מה לדעתכם משמעותו של משפט זה?

שלב 2:

המורה יחלק לתלמידים דף עבודה המתייחס לשני סרטונים ערוכים שבהם יצפו בשלב זה (שלב 2) וכן לסרטונים שבהם יצפו בשלב 3.
המורה יקרין את שני הסרטונים הערוכים הבאים:
סרטון ראשון: מנמל סודן לירושלים
סרטון שני: ערך האחדות - פרדה אקלום
לאחר הצפייה המורה יכתוב את התשובות של התלמידים על הלוח בצורת שמש, ובמרכז העיגול יכתב התשובה לשאלת המניע לעלייה.

***להלן הסבר על השפה הקולנועית ורכיביה בהתאמה לסרטון:**

משמעותו של הרכיב והשפעתו על הצופה	כיצד הוא בא לידי ביטוי	הרכיב
יוצרת מתח, דריכות אצל הצופה. מכניסה את הצופה לאווירה.	מוזיקה דרמטית- המתחלפת מספר פעמים לאורך הסרטון	פסקול
ל"כנ	קריינות דרמטית, עם עצירות	פסקול
משתפת את הצופה בדרך הארוכה אותה נאלצו ללכת העולים ברגל	המצלמה נעה במהירות על פני המרחבים	תנועת מצלמה
המחשת הקושי בהליכה המרובה	צילום של כפות הרגליים	זוויות צילום
יצירת אותנטיות, אמינות	שילוב ריאיון	קטע ארכיון

שלב 3:

המורה יחלק את הכיתה לשתי קבוצות. כל קבוצה תעסוק באחד המבצעים – מבצע משה או מבצע שלמה.

קבוצה אחת- תצפה בסרטון על מבצע משה [בקישור הבא](#) עד דקה 5: 44 או 6: 18

קבוצה שנייה- תצפה בסרטון על מבצע שלמה [בקישור הבא](#) עד דקה 1: 10

בזמן הצפייה המורה יצייר ציר-זמן על הלוח.

נציג של כל קבוצה יציג במליאת הכיתה את המידע.

לסיכום השיעור - המורה ייצור על הלוח ציר-זמן של עליות היהודים מאתיופיה.

ציר זמן:

1990-1991	1984	1977	1975	1948
"מבצע שלמה"	"מבצע משה"	עליה עצמאית מצומצמת	תחילת המסעות הרגליים לסודן	הקמת המדינה

למורה - בקרה על הלמידה

מיומנויות	ידע	מה התלמידים למדו בחוליה השנייה?
	הקשיים במסע מאתיופיה לסודן	
	התנאים שאפשרו את מבצע משה	
	דמותו של פרדה אקלום ותרומתו למבצע משה ולעליית יהודי אתיופיה	
	מבצע משה ומבצע שלמה	
ציר הזמן של עליית יהודי אתיופיה.		

חוליה שלישית: שאלת יהדותם של יהודי אתיופיה

הנחיות למורה:

הניתוק ששרר במשך דורות רבים בין קהילת יהודי אתיופיה לשאר חלקי העם היהודי, העלה ספקות בקרב פוסקי ההלכה וקובעי המדיניות בישראל לגבי יהדותם של בני העדה וממילא לגבי האפשרות לסייע לעלייתם לארץ.

בחוליה זו נדגיש את השורשים היהודים העמוקים של בני העדה ונכיר את התהליך שהביא להכרה ההלכתית ביהדותם. החוליה תתבסס על קטעי סרטים מתוך הסדרה "ירוסלם" ועל דיון במסריהם.

כלי פר"ח:

השיר 'המסע לארץ ישראל'.

קטע מתוך הסרט מתוך הסדרה "ירוסלם".

קריאה להעשרה למורה

לעיון והרחבה בנושא: סדרת המאמרים של הרב אליהו בירנבוים בנושא יהדותם של עולי

אתיופיה

על השוני בין מנהגי יהדות אתיופיה לשאר קהילות ישראל

סרטון על פסיקתו של הרב עובדיה יוסף

שלב 1:

המורה יכתוב על הלוח את נושא השיעור – שאלת יהדותם של יהודי אתיופיה. המורה ישמיע את השיר 'המסע לארץ ישראל'. המורה יחלק לתלמידים דף עבודה על השיר. המורה יקיים דיון קצר במליאת הכיתה על תוכנו של הבית הרביעי כהכנה לקראת הדיון בשאלת יהדותם של יהודי אתיופיה.

שלב 2:

המורה יקיים דיון סביב השאלה - מה עומד בבסיס הקשר בין יהודים מקהילות שונות במשך הדורות, ומה מסייע לאחדות ולקרבה ביניהם? (מנהגים משותפים, הלכה בסיסית).

המורה ישאל את התלמידים מה, לדעתם, קורה או יכול לקרות כאשר אין זיקה כזו ויש הבדלים משמעותיים בין המנהגים השונים? (המסקנה: התופעה טוביל לניכור והתבדלות).

שלב 3:

הקרנת קטע מהסרט 'ירוסלם'.

דיון במליאת הכיתה בעקבות הסרט:

מה הביא להיחלשות הקשר בין יהודי אתיופיה לשאר יהודי העולם? אילו בעיות נוצרו כתוצאה מכך?

כאשר קמה מדינת ישראל לא הוחל "חוק השבות" על יהודי אתיופיה. נסו לשער מדוע?

שלב 4:

המורה יציג בפני הכיתה את המידע הבא:

שאלת ההכרה ביהדותם של אנשי" ביתא ישראל "באתיופיה עמדה לפתחם של פוסקי ההלכה משעה שהתחדש הקשר בין קהילה זו לשאר חלקי העולם היהודי בעת החדשה. דעות שונות הובעו בנושא, לבסוף, לאחר בקשתם של חוקרים ורבנים שחקרו את הנושא ולאור קריאתם של יוצאי אתיופיה שהצליחו להגיע לארץ וביקשו לאפשר את העלאת הקהילה, נדרש לנושא הרב עובדיה יוסף בתפקידו כראשון לציון הרב הראשי לישראל. הרב עובדיה בדק את המקורות השונים, התייחס להבדלי ההלכות בין הקהילה לשאר עם ישראל ובעיקר התמקד בפסקים רבניים שניתנו בנושא כבר במאה השש עשרה, לבסוף לאחר דיון ארוך הכריז הרב עובדיה כי קהילת ביתא ישראל היא חלק מהעם היהודי... " והחלטתי כי הם יהודים שחייבים להצילם מטמיעה ומהתבוללות, ולהחיש עלייתם ארצה, ולחנכם ברוח תורתנו הקדושה, ולשתפם בבניין ארצנו הקדושה. ושבנו בנים לגבולם. " בעקבות פסיקתו של הרב יוסף הוחל חוק השבות על קהילת ביתא ישראל ומדינת ישראל יחד עם פעילי העלייה והנהגת הקהילה המקומית החלו בסדרת המבצעים שאפשרו את הגעתם לארץ.

למורה - בקרה על הלמידה

מיומנויות	ידע	מה התלמידים למדו בחוליה השלישית?
	הקושי בשאלת יהדותם של יהודי אתיופיה לאור מרחק הזמן והמקום	
	התנאים שאפשרו שינוי בשאלה זו.	
התנסו בניתוח שיר תוך התייחסות למרכיבים האומנותיים שבו		

חוליה רביעית: סיפורם של יונה בוגאלה או פנינה תמנו-שטה או הרב משה סלומון כמייצגים את סיפורם של העולים מאתיופיה

הנחיות למורה

בחלק זה נכיר שלוש דמויות בולטות בעליית יהודי אתיופיה - יונה בוגאלה, פנינה תמנו-שטה והרב משה סלומון. לשיקול המורה, במגבלות הזמן, האם לחלק את הכיתה למספר קבוצות וכל קבוצה אחת-שתיים ילמדו על דמות אחרת וישתפו את הכיתה בדיון מסכם.

- [פנינה תמנו שטה](#)
- [יונה בוגלה](#)
- [משה סלומון](#)

כל קבוצה תצפה בסרטון של הדמות שנבחרה ותקיים דיון על השאלה המופיעה [בדף העבודה](#).

לאחר הדיון הקבוצתי, כל קבוצה תשתף את מליאת הכיתה בתובנותיה.

[למורה – בקרה על הלמידה:](#)

<u>מה התלמידים למדו בחוליה הרביעית?</u>	<u>ידע</u>
	הכרות והערכה עם דמותו של יונה בוגולה
	הכרות והערכה עם דמותו של משה סלומון
	הכרות והערכה עם דמותה של פנינה תמנו שטה

